

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
« _____ » _____ 2024 р

Механізми трансформації світової фінансової архітектури

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Комплексна кваліфікаційна (магістерська) робота

**Частина 1. Механізми функціонування міжнародних ринків криптовалют
в умовах економічної нестабільності**

Виконавець: Аліна ЗАВИДОВСЬКА

Науковий керівник: Марія ШКУРАТ

Частина 2. Вплив глобалізації на перебіг світових економічних криз

Виконавець: КУЧПЕ Рамірез Карлос Алексіс

Науковий керівник: Леонід КІСТЕРСЬКИЙ

Вінниця – 2024

КУЧПЕ РАМІРЕЗ КАРЛОС АЛЕКСІС

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
« _____ » _____ 2024 р.

**Трансформація сутності світових економічних криз в умовах
глобалізації**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Леонід КІСТЕРСЬКИЙ, професор кафедри
міжнародних економічних відносин,
доктор екон. наук, професор

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ	8
1.1 Історія виникнення та розвиток економічних криз	8
1.2 Сутність економічних криз, періодичність їх виникнення, тривалість і стадії перебігу	14
1.3 Вплив основних чинників на виникнення кризових ситуацій у світі.....	22
РОЗДІЛ 2 СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ЯК ЗАКОНОМІРНИЙ НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	29
2.1 Глобалізація як найважливіша характеристика сучасної світової системи	29
2.2 Особливості глобальної економічної кризи 2008 р.	35
2.3 Ризик та небезпека світової рецесії 2023 – 2025 рр.....	43
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	50
3.1 Проблеми подолання світових економічних криз	50
3.3 Імплементація світового досвіду впровадження антикризових заходів в Україні	60
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

АНОТАЦІЯ

Кучіпе Рамірез Карлос Алексіс. Трансформація сутності світових економічних криз в умовах глобалізації. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини, Освітня програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі розглянуто теоретичні аспекти сутності світових економічних криз: вивчено історію виникнення та розвитку економічних криз; визначено сутність економічних криз, періодичність їх виникнення, тривалість і стадії перебігу та охарактеризовано вплив основних чинників на виникнення кризових ситуацій у світі. Розглянуто світову економічну кризу як закономірний наслідок глобалізації. Виділено особливості глобальної економічної кризи 2008 р. Визначено ризик та небезпеку світової рецесії 2023 – 2025 рр.

У роботі виділено проблеми подолання світових економічних криз та визначено пріоритетні напрями реалізації антикризових стратегій розвинених країн в умовах глобалізації. Розглянуто імплементацію світового досвіду впровадження антикризових заходів в Україні.

Ключові слова: криза, економічна криза, світова криза, кризові ситуації, глобалізація, світова рецесія, ризик, антикризові стратегії.

71 с., 5 табл., 5 рис., 44 джерел.

ANNOTATION

Cuchipe Ramirez Carlos Alexis. Transformation of the essence of world economic crises in the conditions of globalization. Specialty 292 International Economic Relations, Educational Program «International Economic Relations». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The qualification (master's) thesis examines the theoretical aspects of the essence of world economic crises: the history of the emergence and development of economic crises is studied; the essence of economic crises, the periodicity of their occurrence, the duration and stages of the course are determined, and the influence of the main factors on the emergence of crisis situations in the world is characterized. The world economic crisis is considered as a natural consequence of globalization. The features of the global economic crisis of 2008 are highlighted. The risk and danger of the global recession of 2023-2025 are identified.

The work also examines the problematic aspects of world economic crises in the context of globalization and ways to overcome them. The problems of overcoming global economic crises are identified and the priority areas of implementation of anti-crisis strategies of developed countries in the conditions of globalization are determined. The implementation of the world experience of implementing anti-crisis measures in Ukraine is considered.

Keywords: crisis, economic crisis, world crisis, crisis situations, globalization, world recession, risk, anti-crisis strategies.

71 p., 5 tabl., 5 fig., bibliography: 44 items.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобалізація у її сучасному варіанті призводить до переформатування структури сучасного світу, і як результат - до коригування національних систем управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що створює постійну взаємозалежність світу, яка є основою його функціонування. Зростаюча взаємозалежність уніфікує та стандартизує умови та фактори розвитку окремих країн, є своєрідним показником визначення рівня стійкості національних держав, а отже, і їхнього потенціалу для вирішення викликів глобалізації.

Світові економічні кризи є складними явищами, які можуть мати різноманітні причини та наслідки. Однак, у результаті глобалізації, кризи мають значний вплив на світову економіку та суспільство, оскільки вони можуть поширюватися швидше та ефективніше через міжнародну торгівлю та фінансові потоки.

Глобалізація може зменшувати ризики виникнення економічної кризи, проте, якщо криза все ж виникне, то її наслідки можуть бути більш значними та поширеними через міжнародні зв'язки. У таких випадках, ефективна міжнародна співпраця та координація можуть допомогти зменшити наслідки кризи та забезпечити швидке відновлення економіки.

Світові економічні кризи та глобалізація взаємопов'язані та можуть взаємно впливати одне на одного, саме тому тема роботи є актуальною.

Вплив криз на розвиток економік окремих країн світу досліджували такі

Сучасні науковці, як: С.Борисова, Р.Головіна, Н.Карвацька, К. Кощенко, О.Матусова, Ю.Ткаченко, В.Юрчишина та ін. Різноманітні аспекти та особливості антикризового управління у своїх працях розглядали О.Терещенко, О.Данилов, Г.Шамборовський, Ю.Шембель та інші.

Проте, віддаючи належне теоретичній та практичній цінності

попередніх наукових здобутків щодо сутності світових економічних криз в умовах глобалізації, існує досить багато невирішених питань.

Метою роботи є розвиток теоретичних положень і розробка організаційно-методичних рекомендацій щодо проблемних аспектів подолання світових економічних криз.

Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань:

- вивчити історію виникнення та розвитку економічних криз;
- визначити сутність економічних криз, періодичність їх виникнення, тривалість і стадії перебігу;
- охарактеризувати вплив основних чинників на виникнення кризових ситуацій у світі;
- розглянути глобалізацію як найважливішу характеристику сучасної світової системи;
- виділити особливості глобальної економічної кризи 2008 р.;
- визначити ризик та небезпеку світової рецесії 2023 – 2025 рр.;
- виділити проблеми подолання світових економічних криз;
- визначити пріоритетні напрями реалізації антикризових стратегій розвинених країн в умовах глобалізації;
- розглянути імплементацію світового досвіду впровадження антикризових заходів в Україні.

Об'єктом дослідження є відносини, що пов'язані з визначенням ролі та значення світових економічних криз.

Предметом роботи є трансформація сутності світових економічних криз в умовах глобалізації.

Методи дослідження. Під час підготовки кваліфікаційного дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. В процесі роботи було використано такі загальні методи: логічне узагальнення (при узагальненні та розвитку категоріального апарату). Порівняльний метод застосовувався при дослідженні поняття «криза», аналізі

класифікаційних ознак, співставленні антикризових заходів зарубіжних країн. В окремих випадках використовувався метод моделювання для формулювання пропозицій щодо проблемних аспектів подолання світових економічних криз..

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, надані в роботі, створюють основу для ефективного їх впровадження та реалізації.

Результати дослідження можна використовувати у навчальному процесі під час викладання дисциплін відповідного спрямування.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати виконаного наукового дослідження доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 71 сторінку, список використаних джерел містить 44 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

1.1 Історія виникнення та розвиток економічних криз

В історії становлення та розвитку світового індустріального суспільства відомо чимало економічних криз. Слово «криза» (krisis) походить з грецької мови і спочатку це означало момент прориву, переломний момент, період прориву, але також і просіювання, вибір, рішення.

Економічні кризи, тобто періодичне уповільнення економічної активності, як зауважив В. Моравський, є вічним явищем. Раніше їх ритм визначався переважно зовнішніми по відношенню до економіки чинниками: природними явищами, такими як стихійне лихо, епідемія чи неврожай, або політичними причинами, такими як війна [42, с.6].

З розвитком ринкової економіки на перебіг економічної ситуації все менше впливали природні явища, натомість зростало значення економічних факторів. Були кризи надвиробництва, коли пропозиція перевищувала попит, вироблені товари не могли бути продані, а ціни на них падали. Коли вони падали нижче собівартості продукції, ведення бізнесу переставало приносити прибуток, людей звільняли з роботи, зростало безробіття. Це, у свою чергу, зменшувало можливості збуту, оскільки бідніше суспільство обмежувало покупки. Падіння цін мало дефляційний ефект – посилювало купівельну спроможність грошей, що спонукало людей до заощаджень. Заощадження в такому розумінні, однак, не були корисним явищем, оскільки означали обмеження покупок, що ще більше зменшувало попит. Високий рівень безробіття та поширений страх втратити роботу викликали соціальну напругу, але, як це не парадоксально, зменшили кількість страйків, оскільки останні були лише зброєю в руках тих, хто мав роботу.

Проте ринковий механізм, який викликав кризи, спричинив і чинники,

які їх подолали. Зменшення виробництва наблизило момент, коли накопичені запаси розвантажилися і повернулася стабільна економічна ситуація. Тоді механізм працював протилежним чином: ціни зростали, спонукаючи до збільшення виробництва, купівельна спроможність грошей знижувалася, що перешкоджало заощаджувати і ще більше сприяло стабільності економічній ситуації. Зменшувалося безробіття та страх втратити роботу, а вартість грошей призводила до зниження реальної заробітної плати, якщо не вдавалося добитися підвищення. Це призвело до збільшення кількості страйків. Однак у період сприятливих економічних умов, які спонукали до збільшення виробництва, вже були ознаки майбутнього перевиробництва.

Виникнення економічних криз, як правило, не збігається з хронологією інших катастроф. Наприклад, війна стимулює економіку і «виключає» кризу. Однак часто причиною кризи було закінчення війни, що було досить позитивною подією, але пов'язаною зі скороченням замовлень і демобілізацією солдатів, для яких немає роботи в цивільному житті. Як правило, криза підтвердила міцність нових ринків [42, с.7].

У період, що передував кризі, були створені нові ринки, чи то в результаті відкриття нових країн для ринкової економіки (наприклад, Південна Америка в 1821 році, Китай в 1842 році, Японія в 1868 році або Східна Європа після 1989 року) або поява нових товарів (наприклад, автомобілів у 1920-х роках або комп'ютерних технологій у 1990-х роках). Спочатку можливості для нових ринків здаються нескінченними, і відбувається надмірне інвестування. Майбутня криза розкриває їхні реальні розміри та можливості [42, с.7].

У XVII-XVIII ст. перші великі фінансові кризи охопили Європу в результаті періодів спекуляцій, які їм передували.

У XIX столітті разом з індустріалізацією сформувався механізм регулярного ділового циклу тривалістю 10-12 років, який охоплював не тільки фінанси, але й окремі галузі.

Кризи, які виникали до XX ст., охоплювали дві-три країни, а потім,

коли ж змінювався характер їх прояву, вони починали охоплювати більшу частину цивілізованого світу [27, с.200].

Перша світова економічна криза 1857 р. охопила США, Німеччину, Англію та Францію. Саме ці країни відрізнялись від інших розвиненим виробничим сектором. Внаслідок цієї кризи світова економіка зазнала значних фінансових втрат, що стало причиною для перегляду існуючих економічних зв'язків між передовими країнами світу.

Значною світовою економічною кризою стала Велика Світова криза 1929 р. «Велика депресія», як її називали, стала наймасштабнішою за наслідками кризою ХХ ст. [27, с.200].

Вчені Н. Тюріна, Н. Карвацка та Т. Назарчук розглянули та сформуvalи еволюційну таблицю криз, однак до 2009 року. Нами було доопрацьовано таблицю та добавлено кризу 2020-2021 рр. (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Еволюція світових криз [34, с.200]

Назва кризи та її тривалість	Причини виникнення кризи
1	2
Перша міжнародна фінансова криза, 1820-1825 рр.	На початку 1820-х років європейські інвестори вкладали в розробку золотих та срібних рудників у Латинській Америці. Добуті в регіоні дорогоцінні метали поставляли в Англію на фондову біржу в Лондоні. Масові спекуляції із золотом та сріблом виснажили резерви Банку Англії, вибухнула фондова криза, що спричинила паніку в банківській системі Великобританії, згодом криза перекинулася і на Латинську Америку
Перша світова економічна криза, 1857-1860 рр.	Почалася в США. Причина – масові банкрутства залізничних компаній та обвал ринку акцій. Колапс на фондовому ринку спровокував кризу американської банківської системи. У тому ж році криза перекинулася на Англію, а потім на всю Європу. Хвиля біржових хвилювань дійшла і до Латинської Америки
Міжнародна фінансова криза, 1914-1916 рр.	Причина – тотальний розпродаж цінних паперів іноземних емітентів урядами США, Великобританії, Франції та Німеччині для фінансування воєнних дій. Війна призвела до значного зростання витрат на військові потреби, збільшення податків і інфляції. Це призвело до занепаду економік багатьох країн.
Світова економічна криза, 1920-1922 рр.	Післявоєнна дефляція та рецесія. Кризове явище було пов'язане з банківськими і валютними кризами в Данії, Італії, Фінляндії, Голландії, Норвегії, США та Великобританії

Продовження табл.1.1

1	2
Велика депресія 1929–1933 рр.	29 жовтня 1929 року (Чорний четвер) обрушилися всі фондові індекси на американських біржах. Кризі передувало скорочення виробництва в країнах, що розвивались: бум фондового ринку в США в 1927-1928 р. призвів до відтоку капіталу з Європи та Латинської Америки, спровокував кілька валютних криз в Австралії, Аргентині, Бразилії, Уругваї
Світова фінансово-економічна криза 2007-2009 рр.	Початок пов'язують із банкрутством великих фінансових установ в США, що вплинуло на банкрутство окремих європейських банків, падіння різних біржових індексів, значне падіння вартості акцій. Перша хвиля почалась у 2007 р., коли на світових фондових ринках відбулося перше падіння фондових індексів провідних банків та фінансових компаній. Друга хвиля – початок 2008 року – падіння фондових ринків світу, що зумовлено переорієнтацією фінансових потоків з одних активів в інші, зокрема сировинні та енергетичні.
Світова фінансова криза, 2020-2021 рр.	Глибока фінансова криза, найгірша криза з часів Великої депресії і кризи 2008 р. Криза COVID-19 виникла через пандемію COVID-19, яка призвела до глобального економічного занепаду. Широкомасштабне закриття підприємств та обмеження на міжнародну торгівлю призвели до зниження виробництва та збільшення безробіття в більшості країн світу.

Отже, розглянуто основні світові кризи, що мали вплив на різні аспекти життя та діяльності в різних країнах світу.

Останню кризу світ пережив у 2020-2021 рр. – криза, що виникла внаслідок пандемії COVID-19 та пов'язаних з нею економічних обмежень. З початку 2020 року країни по всьому світу вводили карантинні заходи для боротьби з пандемією, що призвело до значного зниження економічної активності та зменшення попиту на товари та послуги.

У результаті, світові ринки акцій та інші ринки відмітили значні падіння цін активів у березні 2020 року. Багато країн почали введення додаткових заходів для забезпечення ліквідності на фінансових ринках, зокрема, зниження ставок центральних банків та надання фінансової допомоги підприємствам та громадянам.

Однак, криза також призвела до збільшення дефіцитів державних бюджетів та збільшення національного боргу. Збільшення дефіциту бюджетів та збільшення національного боргу може вплинути на фінансову стійкість

країн та загрожувати їхній макроекономічній стійкості в майбутньому.

Крім того, криза мала великий вплив на робочі місця та безробіття. У багатьох країнах ставки безробіття зросли на рекордні рівні, і багато людей втратили свої робочі місця.

Глобальна фінансова криза 2020-2021 рр. показала, що в світі існують великі економічні ризики, тому важливо підтримувати стійкість економіки та фінансових систем. Також криза показала, що взаємодія між країнами в економічних питаннях має велике значення, тому необхідно забезпечувати співпрацю та координацію між країнами для забезпечення стійкості світової економіки.

Україна, як і багато інших країн, не була застрахована від економічних криз. На економіку країни суттєво вплинула криза 1990-х років. Після отримання незалежності від СРСР Україна зазнала серйозної економічної кризи, пов'язаної з перехідним періодом до ринкової економіки та зниженням виробництва. Ця криза призвела до збільшення безробіття та погіршення життя багатьох українців.

Світова фінансова криза 2008-2009 років вплинула на економіку України, зокрема на експорт товарів та послуг. Ця криза також призвела до зменшення інвестицій в Україну та зниження кількості робочих місць.

Внаслідок російської агресії на сході України та анексії Криму, Україна зазнала економічної кризи 2013-2015 років. Ця криза призвела до зниження ВВП, підвищення інфляції та зменшення заробітної плати. За три роки ВВП країни скоротився на 15%. Курс національної валюти обвалився у понад 3 рази. Крім того, багато підприємств зазнали збитків та змушені були закрити свої двері.

Світова фінансова криза 2020-2021 років, спричинена пандемією COVID-19, також сильно вплинула на економіку України. Уряд ввів карантинні обмеження, що призвело до зменшення виробництва та погіршення економічної ситуації. Крім того, зменшення світового попиту на українську продукцію та послуги також призвело до зниження експорту та

загального погіршення стану економіки. У результаті цієї кризи безробіття в Україні зросло, зменшилися інвестиції та доходи підприємств.

У додаток до цих криз, економіка України також стикалася з різними іншими проблемами, такими як корупція, недостатня конкурентоспроможність, складний політичний контекст та непостійність урядів.

В магістерській роботі розглянуто кризові прояви в економіці України, однак остання криза датується 2009 роком. Нами було доопрацьовано основну інформацію та занесено дані в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Кризові прояви в економіці України [23, с.109]

Етап прояву кризи в економіці України	Назва етапу	Види криз в економіці України
1 етап	Революційні перетворення економічної системи (1991-1995 рр.)	Цивілізаційна криза соціалістичної системи; структурна; політична; технологічна; соціальна; економічна
2 етап	Реформування економічної системи (1996-2000 рр.)	Економічна; політична; демографічна; технологічна; соціальна; міжнародна
3 етап	Гетерогенне зростання економіки (2001-2008 рр.)	Економічна; політична; соціальна; міжнародна; технологічна
4 етап	Економічний спад (2009 р.)	Економічна; політична; соціальна; міжнародна; технологічна
5 етап	Економічна криза (2013-2015 рр.)	Економічна; торгівельна
6 етап	Світова фінансова криза (2020-2021 рр.)	Економічна; фінансова; соціальна; торгівельна, туристична

Отже, з даних табл. 1.2 можна виділити 6 основних етапів прояву кризових явищ в Україні з моменту отримання незалежності.

У кожній кризі були свої унікальні причини та наслідки, але всі вони призвели до значних економічних та соціальних наслідків, таких як безробіття, банкрутства підприємств, падіння валют та зменшення економічного зростання. Вивчення історії економічних криз допомагає дослідникам та політикам розуміти причини та наслідки криз та вдосконалювати політику з метою попередження майбутніх криз.

1.2 Сутність економічних криз, періодичність їх виникнення, тривалість і стадії перебігу

Не зважаючи на тривалий історичний період досліджень сучасна економічна думка не відрізняється єдиним підходом до визначення сутності поняття «економічна криза».

П. Кухта вважає, криза – це певний етап функціонування і розвитку соціально-економічної системи, який обумовлює об'єктивну необхідність її якісної трансформації. Вчений вважає, що до визначення поняття кризи слід підходити, враховуючи не тільки наявні негативні наслідки, але й з позитивних причинно-наслідкових зв'язків [18].

Про трансформацію економічної системи при визначенні сутності кризи також говорять Т. Остапишин та О. Коптюх. Під економічною кризою вчені розуміють порушення рівноваги в розвитку економічної системи, яке призводить до змін форми її організації, до її переходу у новий стан або припинення існування [30, с.115].

Лише на негативні наслідки перетворень при визначенні кризи звертають увагу Ю. Владика та Г. Климко з В.Нестеренко. Так, Ю.Владика вважає кризу сукупністю кількісних та якісних перетворень, що, як правило, в кінцевому результаті призводять до потенційно негативних наслідків функціонування економічної системи [6, с.61].

Г. Климко та В.Нестеренко під економічною кризою розуміють стрімке погіршення соціально-економічного стану країни із скороченням обсягів виробництва, повним порушенням сталих господарських зв'язків, що спричиняє появу таких макроекономічних наслідків, як інфляція та безробіття, скорочення виробничих потужностей [29, с.159].

Негативні аспекти впливу елементів та протиріч визначають Ю.Якубенко та вчені Г. Мінські і Ч. Кіндлебергер.

Так, криза з точки зору Ю Якубенко є крайнім загостренням протиріч у соціально-економічній системі країни, як всередині неї, так і ззовні [38, с.41].

Г. Мінські та Ч. Кіндлебергер вважають, що кризою є таке явище, яке

містить такі елементи, як різке падіння цін на активи, масові банкрутства у фінансовому та нефінансовому секторі, а також порушення діяльності валютного ринку [41, с.112].

Цікаве бачення сутності кризи, ми вважаємо, у В. Моравського. Вчений розглядає кризу як демократичний інститут.

В. Моравський зазначає, що кризи з усіма пов'язаними з ними незручностями відіграють впорядковуючу та очисну роль в економіці. Вони виявляють необхідність або непотрібність починань, пробивають різні спекулятивні «бульбашки». Криза підтверджує досягнення періоду процвітання, який їй передував. Тоді з'ясовується, що було справді цінним, а що непотрібним. Це вирішують не чиновники, а ринковий механізм. Крім того, не варто надмірно знеособлювати цей механізм, оскільки він є демократичним інститутом [42, с.14].

Отже, виходячи з розглянутих точок зору вчених, ми схилиємося до точок зору П. Кухти та В. Моравського, які розглядають кризу як трансформацію економічних систем.

Враховуючи основні аспекти вказаних точок зору, можемо запропонувати власне визначення. Так, економічною кризою є трансформація соціально-економічних систем за рахунок кількісних та якісних перетворень, що призводять до їх переходу у новий стан або припинення існування.

Кризи класифікують шляхом розподілення і групування за сутнісно характерними ідентифікаційними ознаками різних можливих кризових станів соціально-економічної системи, що здійснюється з метою узагальнення інструментарію їх аналізу, прогнозування та визначення перспективних антикризових заходів.

В. Василенко виділив наступні класифікаційні ознаки кризових явищ:

- в залежності від масштабів прояву: загальні кризи – охоплюють усю соціально-економічну систему, та локальні – охоплюють лише її частину;
- в залежності від проблематики: макро- і мікрокризи. Макрокризи –

масштабна проблематика й обсягів, мікрокризи – окрема проблема, чи невелика їх група (мікрокриза здатна викликати ланцюгову реакцію, поширитися на всю систему та призвести до макрокризи);

– в залежності від причин виникнення: природні, суспільні та екологічні кризи;

– в залежності від структури відносин у соціально-економічній системі й диференціації проблематики її розвитку виділяють окремі групи економічних, соціальних, організаційних, психологічних, технологічних та інших криз [3, с. 34].

У складі економічних криз виділяють фінансові – кризи грошового вираження економічних процесів (наприклад, фінансово-грошових можливостей певної системи).

Фінансові кризи: це стан економіки, коли фінансова система перестає працювати ефективно. Такі кризи зазвичай виникають через економічну нестабільність, зниження цін на активи, невиконання боргів та інші проблеми. Наприклад, світова фінансова криза 2008 року була викликана кризою на ринку нерухомості в США.

Соціальні кризи – стан, коли соціальна сфера держави перестає працювати ефективно. Такі кризи можуть виникати через зниження рівня життя, збільшення безробіття, нерівномірний розвиток різних регіонів та інші проблеми. Наприклад, криза біженців в Європі в 2015-2016 роках була викликана надмірним припливом біженців, які шукали притулок від війни в Сирії та інших країнах.

Психологічні кризи – стан, коли психологічна складова людей та підприємств стає важливою частиною економічної системи. Такі кризи можуть виникати через недостатній рівень довіри до влади, банків, бізнесу та інших інституцій. Наприклад, паніка на фондовому ринку може виникати через повідомлення про фінансові проблеми у великих корпораціях.

Технологічні кризи – стан, коли технологічні інновації стають причиною серйозних економічних проблем. Такі кризи можуть виникати

через невдалі технологічні рішення, недостатню кількість кваліфікованих працівників у сфері інформаційних технологій, зменшення попиту на певні товари та послуги внаслідок технологічного прогресу тощо. Наприклад, падіння цін на нафту в 2014 році було викликане технологічними досягненнями у видобутку сланцевої нафти, що призвело до збільшення світової пропозиції нафти.

Політичні кризи (складовими елементами яких є, зокрема: втрата репутабельності й авторитету апарату управління, розкол у партіях; ідеологічна криза – руйнація принципів, підвалин, моральності, зростання злочинності; криза реалізації інтересів різних соціальних груп та класів тощо), вони, як правило, торкаються всіх сторін розвитку суспільства і з часом трансформуються в кризи економічні. Непомірна бюрократизація часто є проявом організаційної кризи.

Структурна криза є порушенням закону пропорційного розвитку суспільного виробництва. Це пов'язано з низькою продуктивністю праці, застарілою технологічною базою, недостатньою диверсифікацією виробництва, відсутністю розвинених галузей з високою доданою вартістю, нерівномірним розподілом ресурсів тощо.

Основними ознаками структурної кризи є низький рівень економічного зростання, зменшення виробництва та експорту, зростання безробіття та нерівномірності в розподілі доходів. Така криза може бути довготривала та потребувати глибоких структурних змін у економіці країни [3, с. 35].

Важливо зазначити, що ці типи криз можуть перетинатися та взаємодіяти одна з одною, створюючи складну економічну ситуацію. Наприклад, фінансова криза може призвести до зменшення рівня життя, збільшення безробіття та погіршення психологічного клімату у суспільстві.

Виявлення та управління економічними кризами є одним з головних завдань держав та міжнародних організацій. Для запобігання та подолання криз необхідно проводити регуляцію економіки, розвивати соціальну сферу, підтримувати технологічний розвиток та проводити антикризові заходи.

Ю Якубенко окрім 4 класифікаційних ознак (в залежності від масштабів прояву; в залежності від проблематики; в залежності від причин виникнення та в залежності від структури економічних систем), запропонованих В. Василенко, виділила наступні класифікаційні ознаки:

1. В залежності від передбачуваності кризи бувають:

– закономірні (передбачувані) – настають як етап розвитку, вони можуть прогнозуватися і викликаються об'єктивними причинами нагромадження факторів виникнення кризи – потребою реструктуризації виробництва, зміною структури інтересів під впливом науково-технічного прогресу;

– несподіваними (випадкові) – часто є результатом грубих помилок в управлінні чи певних природних явищ, або економічної залежності, що сприяє розширенню і поширенню локальних криз.

2. В залежності від прихованості:

– явні – протікають помітно і можна легко виявити;

– латентні – приховані, протікають відносно непомітно і тому є найбільш небезпечними.

3. В залежності від тривалості:

– короткострокові;

– середньострокові;

– довгострокові;

– надстрокові.

4. В залежності від гостроти протікання:

– глибокі – ведуть до руйнування різних структур соціально-економічної системи; протікають складно і нерівномірно, часто акумулюють у собі безліч протиріч, зав'язують їх у заплутаний клубок;

– легкі – протікають більш послідовно і безболісно; вони передбачувані, ними легше управляти.

5. В залежності від тривалості перебігу:

- затяжні – проходять болісно і характеризуються складністю;
- короткочасні – проходять швидко [38, с.42].

Т. Остапишин та О. Коптюх, в свою чергу, окрім розглянутих вище, виділили власні класифікаційні ознаки видів економічних криз:

1. В залежності від рівня економіки:

- мікрорівень;
- мезорівень;
- макрорівень;
- інтєррівень – перетин кордонів держав.

2. В залежності від об'єкту:

- в економіці окремого суб'єкта господарювання;
- в економіці окремої галузі економіки;
- в економіці національної економіки;
- в економіці міжнародної економіки;

3. В залежності від характеру перебігу:

- ізольовані;
- взаємодіючі.

4. В залежності від характеру наслідків:

- прогресивні – результатом є економічне зростання та розвиток;
- регресивні – зменшення економічної активності; можуть спричинити зростання безробіття, зменшення попиту на товари та послуги та зниження цін на них

Отже, на основі розглянутих класифікаційних ознак можна запропонувати власну класифікацію економічних криз (рис.1.1).

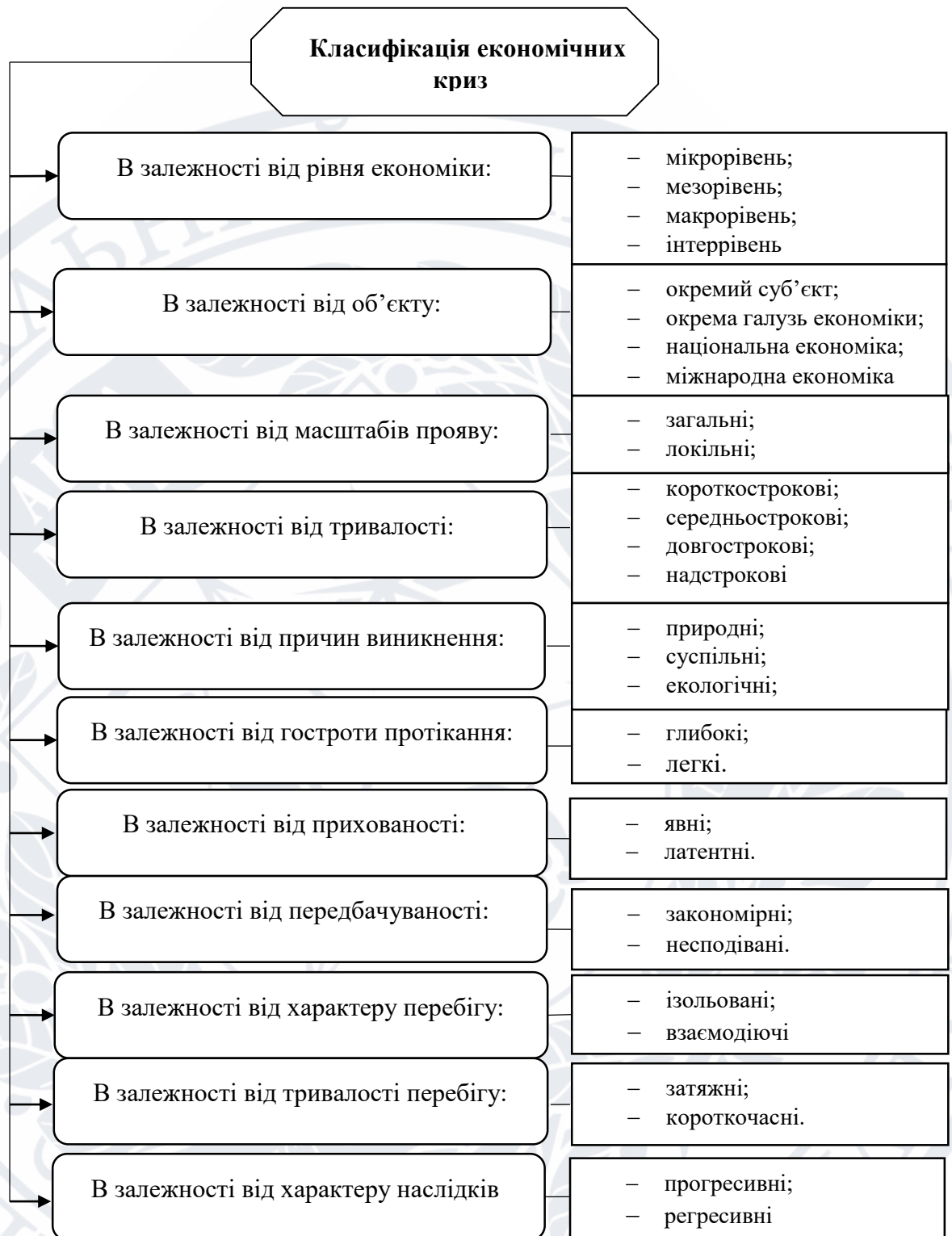

Рисунок 1.1 – Класифікація економічних криз (сформовано автором)

З даних рис. 1.1 можна констатувати, що класифікація економічних криз передбачає існування 11 різноманітних ознак.

Економічні кризи є динамічними у своєму розвитку і в рамках певного

економічного циклу проходять певні стадії.

У табл. 1.3 наведено основні стадії перебігу економічної кризи.

Таблиця 1.3 – Характеристика стадій перебігу економічної кризи [30, с.119]

Послідовність стадій	Зміст стадії	Перебіг стадії
1	Зародження економічної кризи	Має латентний характер; Знижуються окремі показники розвитку; поодинокі випадки зниження ділової активності
2	Прояв економічної кризи	Реально проявляється; втрачаються попередні параметри розвитку; поява рис збитковості
3	Поширення економічної кризи	Характеризується хронічною збитковістю; зниженням загальних та спеціальних резервів, що створені для покриття збитків
4	Пік економічної кризи	Характеризується повним вичерпанням резервів; втратою платоспроможності та можливим оголошенням дефолту
5	Вихід із економічної кризи	Відроджується прибутковість; відновлюються основні показники розвитку

Дані табл. 1.3 свідчать, що для економічних крих характерним є проходження 5 стадій, починаючи від зародження і закінчуючи виходом з кризи.

Тривалість перебігу кожної стадії є ознакою для класифікації не тільки закономірних, але також ізольованих (випадкових) економічних криз. Непередбачувані економічні кризи можуть виникати на різних рівнях економіки як результат аварії, катастрофи, стихійного лиха, природних катаклізмів, невірно прийнятих управлінських рішень.

Отже, економічні кризи є серйозними викликами для економіки та суспільства, але вони також можуть сприяти вдосконаленню управління економікою та реформам для покращення рівня життя людей.

1.3 Вплив основних чинників на виникнення кризових ситуацій у світі

Економічною наукою, як зауважив П. Кухта, розроблено цілу низку наступних теорій, якими пояснюються причини економічних циклів і криз:

- грошова теорія – причиною циклу є експансія (стиск) банківського кредиту (Хоутрі й ін.);
- теорія нововведень – причиною циклу є використання у виробництві суттєвих інновацій (Шумпетер, Хансен);
- психологічна теорія – цикл є наслідком хвиль песимістичного й оптимістичного настрою, що охоплюють населення (Пігу, Беджгот й ін.);
- теорія недоспоживання – причина циклу у дуже великій частині доходу, що отримують багаті і ощадливі люди, порівняно тією, що може бути інвестована (Гобсон, Фостер, Кетчінгс й ін.);
- теорія надмірного інвестування – причина рецесії полягає швидше, у надмірному, ніж недостатньому, інвестуванні (Хайек, Мізес й ін.);
- теорія сонячних плям – погода – врожай (Джевонс, Мур) [18].

Представники неокласичної та ліберальної шкіл вважали причиною криз недоспоживання населення, чим, як наслідком, викликане умовне надвиробництво. Тому дієвий засіб від криз вважався стимулювання споживання. Однак низьку платоспроможність можна вважати скоріше наслідком, ніж причиною кризи [18].

Фрідріх А. фон Хайек, прихильник ринкової свободи й послідовний супротивник державного втручання, вважав, що кризи надвиробництва виникають через надлишкове фінансування з боку держави (дешеві кредити, накачування попиту) [18].

О. Орловська зауважила, що причини кризових явищ в економіці України за часи незалежності можна поділити на три частини:

- перша – причини, які національна економіка перебрала після розпаду СРСР;
- друга – некомпетентне керування соціально-економічними

процесами з боку представників влади;

- третя – зумовлена необхідністю проведення прогресивних реформ.

Насамперед застарілий основний фонд виробничого комплексу, відсталі технології, недосвідчений персонал та нездатність керувати організацією без спеціальних знань – все було не на користь молодій країні [27, с.200].

О. Орловська зазначила, що Україна з 1990 р. пережила три внутрішні кризи:

- 1990-1991 рр. (період становлення української економіки);
- 1991-1994 рр. (проведення непродуманої та необґрунтованої купоно-карбованцевої політики, яка спричинила суперінфляційні процеси);
- 2001-2004 рр. (зміна політичного керування).

Надзвичайно глибока системна соціально-економічна криза була у 2015 р., аналогів якої не було за всю історію незалежності. Вона зумовлена кількома надзвичайно гострими причинами, головна з яких – війна на сході країни, а як наслідок – політична криза, зруйнована інфраструктура та розвал економічних зв'язків і механізмів, що вибудовувались в Україні за останні 20 років. Як наслідок – знецінення національної валюти більш як на 100 %, тотальне подорожчання товарів першої необхідності, переважання імпорту над експортом, ознаки супергіперінфляції, які призводить до знецінення доходів громадян та їх заощаджень. Щоб вийти з цього стану, насамперед необхідно подолати політичну кризу та корупційні механізми, що передбачає прозорість влади та її дій, розподіл національного доходу за принципово новою схемою [27, с.201].

Різноманітність і характер причин кризових явищ пов'язано з великою кількістю внутрішніх (ендогенних), так і зовнішніх (екзогенних) чинників.

До ендогенних чинників Г. Ортіна віднесла:

- відтворювальні і структурні – зміна фаз відтворювальних циклів і зумовлені цим зрушення в структурі економіки, хвороблива зміна передових галузей і напрямків;

– інституційні та організаційно-економічні – необхідність змін у формах власності, ринкових інститутах, формах організації виробництва і управління;

– державно-економічні та кон'юнктурні – потреба зміни форм і методів державного регулювання економіки з урахуванням стійких змін в кон'юнктурі;

– зовнішньо-економічні – резонансний вплив світових криз, кризових потрясінь у суміжних інтегрованих економіках, радикальні зміни в структурі зовнішньої торгівлі, надмірний зовнішній борг тощо [28].

До екзогенних чинників Г. Ортіна віднесла:

– технологічні – вичерпання потенціалу техніки, технологічних укладів, технологічних засобів виробництва;

– демографічні та природно-екологічних – перенаселення або депопуляція, вичерпання доступних запасів природних ресурсів, надмірне забруднення навколишнього середовища, значне збільшення демографічного навантаження на природне середовище;

– соціокультурні та психологічні, викликані кризами в науці, освіті, культурі, етиці, ідеології, психологічними очікуваннями кризових потрясінь;

– державно-правові та військові, зумовлені кризою державної влади і політичної системи, внутрішніми соціальними конфліктами і війнами [28].

І. Дорошенко вважає, що більше увагу для аналізу факторів потрібно приділяти екзогенним факторам.

Так, наприклад, технологічні фактори можуть мати значний вплив на виникнення світових економічних криз, як позитивний, так і негативний.

Деякі з них включають:

– швидкий технологічний прогрес може сприяти економічному зростанню та інноваціям. Однак, технологічна дисrupція може призвести до кризових ситуацій, коли старі галузі втрачають своє значення, а нові ще не забезпечують достатньої кількості робочих місць;

– кібербезпека – цифрові атаки на фінансові та інші системи можуть призвести до значних втрат, що може спричинити кризові ситуації в економіці;

– залежність від технології – якщо економіка занадто сильно залежить від певної технології, наприклад, нафтової промисловості, то криза в цій галузі може мати серйозні наслідки для економіки в цілому;

– нерівномірний розвиток – швидкий розвиток технологій може привести до нерівномірного розвитку економіки, коли деякі сектори знаходяться на високому рівні розвитку, тоді як інші відстають;

– політика технологій – політичні рішення щодо технологій можуть мати вплив на економіку, наприклад, введення обмежень на імпорт технологій або відмова від деяких галузей може спричинити економічні проблеми;

– інтернет-економіка – розвиток інтернет-економіки може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку. З одного боку, інтернет-бізнес може привести до збільшення економічної активності та нових можливостей. З іншого боку, великі інтернет-компанії можуть мати монопольний статус та використовувати недостатньо регульовані методи, що може вплинути на конкуренцію та зростання інших галузей економіки;

– роботизація та автоматизація – введення нових технологій автоматизації та роботизації може привести до значного зменшення кількості робочих місць, що може мати вплив на економіку та суспільство в цілому;

– невірна оцінка технологій – іноді технологічні рішення можуть бути невірно оцінені, що може призвести до невдачі проекту та великих витрат. Це може спричинити кризові ситуації, особливо якщо великі суми грошей були інвестовані в проєкт [9].

В цілому, технологічні фактори мають значний вплив на світову економіку та можуть бути як позитивними, так і негативними. Щоб уникнути можливих криз, необхідно бути обережним та здійснювати ретельний аналіз

технологічних рішень перед їх впровадженням. Також, необхідно стежити за новітніми технологіями та їх впливом на різні сектори економіки, щоб бути готовим до можливих змін та адаптуватися до них. Крім того, регулювання технологічних компаній та проєктів може забезпечити більш ефективну роботу та уникнення можливих негативних наслідків для економіки та суспільства в цілому.

Існує безліч чинників, які можуть спричинити кризові ситуації в економіці світу.

- глобальна фінансова система – проблеми в глобальній фінансовій системі можуть викликати фінансову кризу, яка може швидко поширюватись на інші країни і сектори економіки;

- нерівномірний розвиток країн – нерівномірний розвиток країн може призвести до конкуренції за ресурси та ринки, що може спричинити глобальні напруги та конфлікти;

- демографічні проблеми – падіння народжуваності та зростання тривалості життя можуть призвести до зміни відношення між численністю населення та працівників, що може мати значний вплив на економіку;

- кліматичні зміни – зміни клімату можуть призвести до стихійних лих, що можуть мати значний вплив на економіку країн та глобальну економіку в цілому;

- геополітичні ризики – геополітичні ризики, такі як війни, терористичні напади та інші конфлікти, можуть призвести до зменшення торгівлі, інвестицій та туризму, що може негативно вплинути на економіку;

- технологічний прогрес – нерівномірний розвиток технологій та зміни в економічних моделях можуть призвести до руйнування деяких галузей економіки та зміни вимог до працівників;

- регулювання – перекидання в одному напрямку у регулюванні може мати негативний вплив на інші аспекти економіки. Регулювання економіки – це система правил та законів, які встановлюють державні органи з метою

контролювання економічних процесів. Однак, регулювання може мати як позитивні, так і негативні наслідки на розвиток економіки.

Коли держава регулює економіку, вона може намагатися вплинути на окремі сфери економіки, наприклад, зменшити інфляцію або забезпечити більшу стабільність банківської системи. Однак, таке регулювання може мати негативний вплив на інші аспекти економіки, наприклад, на зменшення інвестицій, зростання регуляторних вимог для бізнесу та зменшення інноваційності.

Крім того, коли держава встановлює правила та обмеження для однієї галузі економіки, це може мати наслідки для інших галузей. Наприклад, зменшення регулювання в одній галузі може призвести до зростання конкуренції та зниження цін, але це може також призвести до зменшення прибутків та зростання ризиків для компаній, що може погіршити стан інших галузей економіки.

Отже, важливо збалансувати регулювання економіки, щоб забезпечити позитивні наслідки для економіки та суспільства в цілому, уникаючи негативних наслідків для інших галузей економіки. Для цього потрібно ретельно вивчити і аналізувати вплив кожного виду регулювання на розвиток економіки в цілому та відповідності до стратегії розвитку держави.

Ці чинники можуть в залежності від ситуації в кожній окремій країні або регіоні мати різний вплив на економіку. Також важливим аспектом є взаємодія цих чинників та їх взаємний вплив на економіку світу. Наприклад, глобальна фінансова криза може призвести до зменшення інвестицій в окремі країни та регіони, що може призвести до зменшення виробництва, збільшення безробіття та зниження рівня життя. Однак, можуть існувати і інші фактори, такі як підвищення конкуренції через зміну відношення між численністю населення та працівників, що можуть вплинути на економіку країни або регіону.

Важливою рисою кризових ситуацій є те, що вони можуть мати віддалений вплив на економіку та суспільство. Наприклад, велика кількість

людей може втратити роботу в результаті економічної кризи, що може призвести до зменшення споживчого попиту та зниження виробництва в інших галузях економіки. Такі кризові ситуації можуть також призвести до загострення соціальних проблем, таких як зростання бідності, зменшення доступу до освіти та медичних послуг та інших соціальних проблем.

Отже, вплив основних чинників на виникнення кризових ситуацій в економіці світу досить складний та взаємопов'язаний. Розуміння та аналіз цих чинників може допомогти в запобіганні кризових ситуацій та зменненні їх впливу на економіку та суспільство.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ЯК ЗАКОНОМІРНИЙ НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1 Глобалізація як найважливіша характеристика сучасної світової системи

Глобалізація стала найважливішою реальною характеристикою сучасної світової системи, однією з найвпливовіших сил, що визначають хід розвитку нашої планети. Відповідно до переважаючої точки зору на глобалізацію, жодні дії, жоден процес у суспільстві (економічний, політичний, правовий, соціальний тощо) не можуть вважатися обмеженими лише як такі.

Процеси глобалізації представлені на рис.2.1.

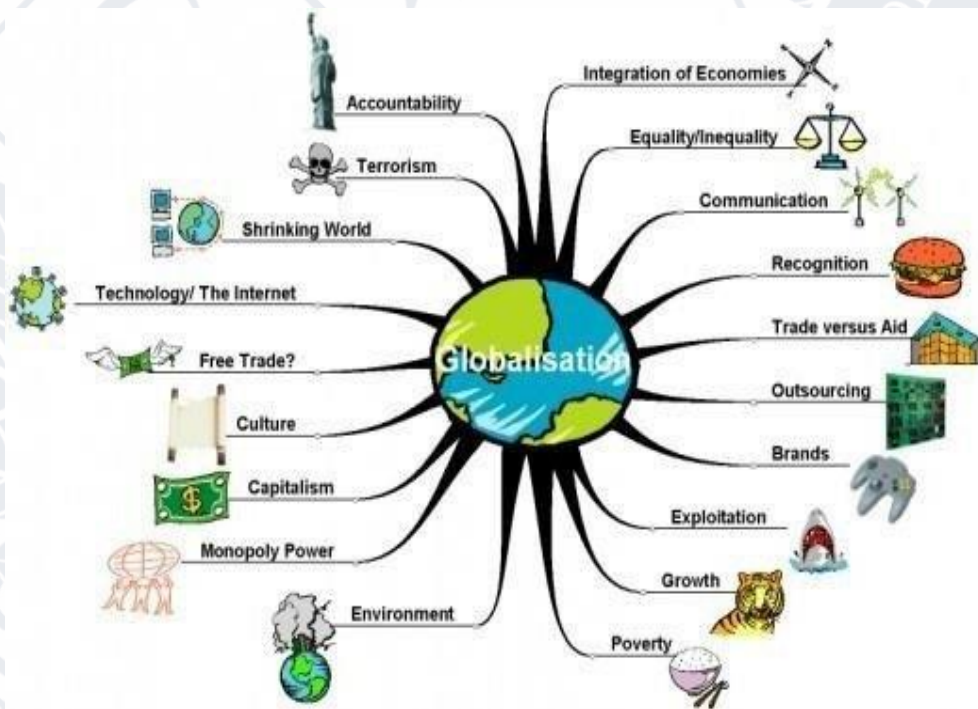

Рисунок 2.1 – Процеси глобалізації [12, с. 17]

Глобалізація стимулює зміцнення стосунків та унікальності людей, а також цивілізацій загалом. Глобалізація є неминучою і всебічною, і зростання можливостей для включення у цей процес ще більше прискорює

об'єднання світу та зміцнює зв'язки між учасниками.

Процеси глобального розвитку, у яких структури національного виробництва та фінансів стають взаємозалежними, пришвидшуються у результаті збільшення кількості укладених та здійснених зовнішніх операцій. Глобалізація, яка охоплює усі регіони та сектори світової економіки, суттєво впливає на співвідношення між зовнішніми та внутрішніми факторами національних економік на користь перших. Ніяка національна економіка, попри розмір країн (великі, середні, малі) та рівень їх розвитку (розвинені, що розвиваються або перехідні), не може бути вже самодостатньою, виходячи з наявних факторів виробництва, технологій та потреб у капіталі. Жодна держава не здатна раціонально сформулювати та реалізувати стратегію економічного розвитку, не враховуючи пріоритетів та норм поведінки основних учасників світової економічної діяльності [21, с. 15].

З огляду на те, що світові стандарти починають домінувати у сучасному світі і приймаються усе більшою кількістю країн, глобалізація стає природним процесом розвитку стабільних зв'язків між економіками окремих країн. Ось чому процеси глобалізації мають об'єктивну основу, у результаті вони стають органічною частиною світової економіки. Крім того, сучасні тенденції глобалізації характеризуються такими закономірностями, як революція в інформаційних технологіях, економічна революція, встановлення горизонтальних зв'язків у світових економічних структурах, вихід підприємств на світовий ринок тощо [16, с. 65].

Економічна глобалізація – це процес, що характеризується структурними змінами та поступовим формуванням органічно інтегрованої світової економіки, що, в свою чергу, є необхідним елементом формування та розвитку цілісності світового суспільства.

Об'єктивною основою економічної глобалізації є ринкові закони, включаючи попит та пропозицію, які зумовлюють необхідність розвитку суспільного поділу праці, в тому числі міжнародного, використання принципу порівняльної переваги в організації виробництва та обміну

результатами між різними країнами, викликають національні та міжнародні монополії, сучасні форми їх функціонування та розвитку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Ключові параметри економічної глобалізації [7, с. 22]

Сфери економічної діяльності	Кількісні параметри	Якісна характеристика	
		Ідеальний зразок	Реальний стан
Міжнародне виробництво	Кількість не фінансових ТНК	Світовий баланс виробничої діяльності на основі ефективного використання ресурсів	Асиметрична децентралізація виробництва, де матеріалізація товарних потоків
	Обсяги продажу ТНК		
Міжнародна торгівля	Обсяг торгівлі товарами	Вільний обмін товарами, послугами, продуктами інтелектуальної власності	Істотні нетарифні бар'єри, регіональний неомеркантилізм
	Обсяг торгівлі не фінансовими послугами		
Міжнародні інвестиції	Обсяг ПІІ	Вільний рух підприємницького капіталу	Транснаціональні альянси, превальювання портфельних інвестицій
	Обсяг портфельних інвестицій		
Міжнародні фінанси	Обсяг міжнародних кредитів	Стабільність, транспарентність, уніфікованість, технологічність	Перманентна крихкість, превальювання спекулятивних операцій
	Обсяг валютних операцій		

У системі економічної глобалізації виділяють такі етапи:

- первинна, яка існує в часі до періоду великих географічних відкриттів;
- повільно прогресує - у формі міждержавних відносин, заснованих на розвитку світової торгівлі та колонізації найменш розвинених країн (до середини ХІХ ст.);
- структурні, пов'язані з перерозподілом світу, сферами впливу, консолідацією та дезінтеграцією соціально-економічних систем, їх протистоянням одна одній та боротьбою (до середини 80-х років ХХ ст.);
- послідовний - той, що виступає як самостійний наднаціональний фактор.

Позитивне значення глобалізації незаперечно: примножуються

можливості людства, повніше враховуються всі особливості його життєдіяльності, створюються умови для гармонізації соціальної діяльності в планетарному масштабі. Глобалізація світових економічних відносин створює основу для вирішення загальних проблем людства. Це підкреслює певні переваги глобалізації, які полягають у тому, що вона:

- виступає як системоутворюючий чинник світової економіки;
- є рушійною силою для подальшого вдосконалення зв'язків і механізмів взаємодії;
- є процесом, що має на певному етапі забезпечити збереження різноманітності шляхом об'єднання різного у єдине ціле;
- є процесом, що об'єднує інтеграційні та дезінтеграційні тенденції.

Завдяки виділеним перевагам процес глобалізації доцільно розглядати як багаторівневу ієрархічну систему:

- на світовому рівні він проявляється у зростанні економічної взаємозалежності країн та регіонів, переплетенні їх господарських комплексів та економічних систем;
- на рівні окремої країни він проявляється у відкритості економіки, частці зовнішньоторгового обороту або експорту у валовому внутрішньому продукті, обсязі зарубіжних інвестиційних потоків, міжнародних платежів тощо;
- на галузевому рівні – це співвідношення обсягів зустрічної внутрішньо-галузевої торгівлі до світового виробництва галузі, коефіцієнт спеціалізації галузі;
- на рівні підприємств і організацій – це диверсифікація надходжень і розміщення активів у різних країнах, використання місцевих переваг.

Глобалізаційний процес охоплює наступні сфери світової економіки:

- зовнішню, міжнародну, світову торгівлю товарами та послугами, об'єктами інтелектуальної власності, технологіями;
- міжнародний рух виробничих ресурсів (капіталу, робочої сили,

інформації);

– міжнародні валютні і фінансово-кредитні операції (безвідplatне фінансування і допомога, кредити та позики суб'єктів міжнародних економічних відносин, операції із цінними паперами, спеціальні фінансові механізми й інструменти, операції з валютою);

– науково-технічна, технологічна, виробнича, інжинірингова й інформаційна співпраця.

Сучасна глобалізація світової економіки виражається у таких процесах:

– поглиблення, перш за все, інтернаціоналізації виробництва, а не обміну, як це було у минулому. Інтернаціоналізація виробництва проявляється у тому, що у створенні кінцевого продукту у різних формах і на різних етапах беруть участь виробники багатьох країн. На проміжні товари та напівфабрикати припадає зростаюча частка у світовій торгівлі та міжкорпоративних трансфертах. ТНК - це інституційна форма інтернаціоналізації виробництва;

– поглиблення інтернаціоналізації капіталу, що полягає у зростанні міжнародних рухів капіталу між країнами, насамперед у формі прямих інвестицій (а прямі іноземні інвестиції зростають швидше за зовнішню торгівлю та виробництво), а також інтернаціоналізації фондового ринку;

– глобалізація продуктивних сил шляхом обміну засобами виробництва та науково-технічними, технологічними знаннями, а також у формі міжнародної спеціалізації та кооперації, пов'язуючи економічні одиниці в інтегровані системи виробництва та споживання; через виробничу кооперацію, міжнародний рух факторів виробництва;

– формуванні глобальної матеріальної, організаційно-економічної та інформаційної інфраструктури, яка забезпечує здійснення міжнародної співпраці;

– посиленні інтернаціоналізації обміну на основі поглиблення міжнародного поділу праці, зростання масштабів та якісної зміни характеру традиційної міжнародної торгівлі упредметненими товарами. Усе більш

важливим напрямом міжнародної співпраці стає сфера послуг, що розвивається дещо швидше за сферу матеріального виробництва;

– збільшенні масштабів міжнародної міграції робочої сили. Вихідці із країн з високим рівнем бідності знаходять застосування як некваліфікована чи малокваліфікована робоча сила у розвинених країнах. При цьому країни, які використовують іноземну працю з метою заповнення певних ніш на ринку праці, пов'язаних із низько кваліфікованою роботою, намагаються утримувати імміграцію у певних межах. Одночасно з цим, сучасні телекомунікаційні технології надають у цій сфері нові можливості і змогу цілком безболісно обмежити імміграційні процеси. Компанія, що знаходиться в одній країні із легкістю може доручити виконання, наприклад, комп'ютерних робіт виконавцю, який знаходиться в іншій країні, і моментально отримати готову роботу у своєму офісі;

– інтернаціоналізації впливу виробництва та споживання на навколишнє середовище, що спричиняє зростання потреби у міжнародній співпраці, націленої на вирішення глобальних проблем сучасності.

Глобалізація вплинула на багато сфер життя людей, в тому числі й на економіку. З одного боку, глобалізація забезпечила зростання міжнародної торгівлі та інвестицій, що сприяло економічному зростанню багатьох країн. З іншого боку, це створило умови для трансформації сутності світових економічних криз.

Однією з причин цього є те, що глобалізація зробила світову економіку більш інтерконектованою. Зараз відчуття кризи в одній країні може вплинути на економіку багатьох інших країн, що стало більш помітним в кризові періоди. Таким чином, світові кризи стали більш глобальними та затримувати їх вплив на одну країну стає важче.

Крім того, глобалізація створила умови для поширення фінансових інструментів та продуктів у більшій кількості країн. Це створило більшу кількість точок ризику та спричинило появу нових фінансових інструментів, які можуть бути складними та непрозорими. У таких умовах розуміння того,

які інструменти та продукти створюють ризики, та їх належне регулювання стає складнішим завданням.

Окрім цього, глобалізація створює більшу конкуренцію між країнами та компаніями.

Умови глобалізації також змінюють характер криз. Сучасні кризи відрізняються від криз минулого тим, що вони швидше розповсюджуються через світові мережі зв'язку та торгівлі. Наприклад, фінансова криза, що почалася в США в 2008 році, швидко поширилася по всьому світу через глобальні мережі фінансового ринку та торгівлі. Це призвело до того, що криза стала світовою, а не лише американською.

Глобалізація також змінює сутність криз, які виникають в різних галузях економіки. Наприклад, великі пандемії, які мають потенційно негативний вплив на світову економіку, можуть швидко поширюватися через світові мережі туризму та транспорту, що може призвести до економічної кризи у багатьох країнах.

Крім того, глобалізація може сприяти розвитку криз у великих компаніях та фінансових інституціях, які мають міжнародний рівень діяльності та можуть бути під впливом різних глобальних факторів. Наприклад, фінансові кризи в банках можуть бути спричинені глобальними факторами, такими як зміни в міжнародних фінансових ринках, або міжнародними політичними конфліктами.

Отже, світові економічні кризи трансформуються в умовах глобалізації, і для ефективного управління ними необхідно брати до уваги глобальний контекст, в якому вони виникають.

2.2 Особливості глобальної економічної кризи 2008 р.

Для визначення особливостей кризи 2008 року, необхідно проаналізувати чинники, які призвели до світової фінансової кризи (рис.2.2).

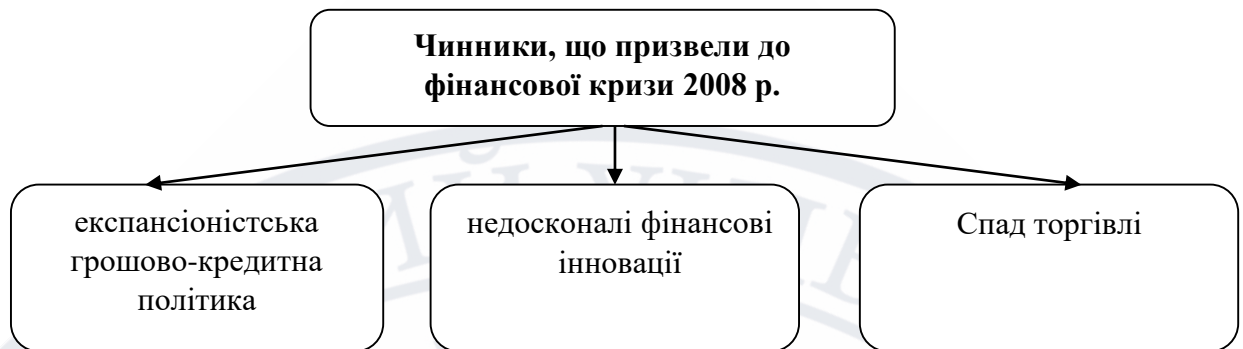

Рисунок 2.2 – Основні чинники, що призвели до фінансової кризи 2008 р. [44]

Розглянемо вищезазначені чинники детальніше.

Першим чинником є експансіоністська грошово-кредитна політика.

Основною причиною, що лежить в основі хвилювань на кредитному ринку, стало різке зростання цін на активи, що відбулося внаслідок спекулятивної «бульбашки» на ринку нерухомості. Стало майже тривіально пояснювати «бульбашку» на ринку нерухомості масовим шопінгом. Це твердження, однак, приховує справжню причину, через яку рядові споживачі стали такими завзятими покупцями всього, що тільки на ринку нерухомості ставало об'єктом їхнього бажання. Цей процес підживлювався експансіоністською грошово-кредитною політикою, яка знижувала відсоткові ставки і змушувала людей бездумно позичати кошти.

Федеральна резервна система надто довго пристосовувалася, починаючи з 2001 року, а потім надто довго відкладала посилення заходів грошово-кредитної політики, відкладаючи процес до червня 2004 року. Зниження відсоткових ставок розпочалося 10 серпня 2007 року та продовжилося безпрецедентним зниженням на 75 базисних пунктів. Про це було оголошено 22 січня 2008 р. під час позапланової відеоконференції за тиждень до запланованого засідання Комітету ФРС з операцій на відкритому ринку. Попередні підвищення процентних ставок у 2007 році були надто малі і закінчилися зарано. Саме грошово-кредитна політика спричинила ціновий бум на ринку нерухомості.

Попит стимулював американський уряд, який ефективно переконував своїх громадян у тому, який величезний вплив на якість їхнього життя нібито зробить власна нерухомість. Конгрес також відігравав більш ніж другорядну роль у цьому процесі. Fannie Mae і FreddieMac із самого початку створювалися як компанії, що фінансуються державою. Починаючи з 1992 р. Конгрес США закликав обидві організації розширювати свої кредитні портфелі, пропонуючи їх також людям з низьким і середнім доходом. У 1996 році Департамент будівництва та міського розвитку поставив перед Fannie та Freddie чітку ціль: 42%, частина їх коштів, виділених на видачу житлових кредитів, повинна була дістатись американцям з доходами нижче середнього у цій місцевості. У 2000 році ця ціль становила вже 50 %, доки не досягла 52 % у 2005 році. Починаючи з 1996 року, департамент почав вимагати, щоб 12 % усіх кредитів, наданих Фредді та Фанні, були так званими «кредитами на особливих умовах» – зазвичай призначені для позичальників із доходом менше 60 % від середніх показників по країні. Цю цифру було збільшено до 20% у 2000 році та 22% у 2005 році. Ціль на 2008 рік становила 28%. У період з 2000 по 2005 рік Fannie та Freddie змогли задовольнити ці вимоги та надали кредитів на сотні мільярдів доларів. Багато з них були безнадійними кредитами зі змінною процентною ставкою, надані позичальникам, чий власний внесок становив менше 10%.

Fannie та Freddie також придбали боргові цінні папери з іпотечним покриттям на сотні мільярдів доларів за власний рахунок. Завдяки їм вони заробляли б гроші, щоб продовжувати надавати вигідні державні кредити.

Безперечно, Fannie та Freddie зробили значний внесок у зростання попиту на недорогі боргові цінні папери, забезпечені іпотечним кредитом, з низькою вартістю.

Конгрес створив ці дві компанії, щоб служити як їхнім власникам, так і політичному класу. Вимога від Fannie та Freddie підтримувати зростання домоволодіння серед бідних дозволила Білому дому та Конгресу, принаймні у короткостроковій перспективі, субсидувати житло для людей з низьким

доходом, залишаючись при цьому у межах своїх власних бюджетів.

А. Грінспен стверджував, що жоден центральний банк не зміг би зупинити спекулятивне зростання, бо, якби він це зробив, економіка впала б у глибоку рецесію, яку суспільна думка демократичної країни не прийме. Цей аргумент є невірним. А. Грінспен не пояснює, чому ФРС не могла проводити менш експансивну грошово-кредитну політику, яка б не знизила відсоткові ставки до рівня, при якому іпотечне кредитування здавалося б практично безризиковим, і не призвела б до зростання цін на житло. Зростання цін на нерухомість можна було б уникнути.

Другим чинником, що призвів до кредитної кризи, була поява інноваційних механізмів інвестування, таких як сек'юритизація та вторинні інструменти, перш ніж ринки усвідомили недоліки в архітектурі цих інструментів.

Основним недоліком кожного з цих інструментів була складність визначення їхньої ціни. Сек'юритизація виявилася механізмом, що змінює основну мету політики іпотечного кредитування з метою зберегти кредитний портфель на прагнення продати якнайбільше боргових цінних паперів на основі цих позик.

Послідовні банківські інновації, переважно продукти індустрії деривативів, ще більше загострили проблеми іпотечного ринку. Нові деривативи зробили пов'язані з ними ризики, які завжди були невід'ємною рисою деривативів настільки складними, що ні автори, ні покупці цих інструментів не могли їх належним чином оцінити. І деривативи, і боргові цінні папери, забезпечені іпотечним кредитом, було важко оцінити – це мистецтво ринкам не вдалося освоїти.

Іпотечна сек'юритизація поширилася з іпотечного ринку на комерційні папери, студентські позички, дебіторську заборгованість за кредитними картками та інші категорії позик. Побудова цінних паперів на основі портфеля іпотечних кредитів передбачала, що їхня вартість не залишиться під загрозою через широту цього портфеля. Однак пул іпотечних кредитів

містив позики різної суми. Проте творці цих фінансових інструментів не змогли відповісти на питання, як визначити вартість кредитного портфеля. Вони припускали, що рейтингові агенції займатимуться оцінкою цих цінних паперів. Однак і вони не знайшли надійної формули. Агентства розглядали складні боргові інструменти як звичайні корпоративні облігації, не намагаючись оцінити окремі позики з портфеля, на якому ґрунтувалися інструменти. Оцінки, як правило, завищували вартість цінних паперів та проводилися на абсолютно довільній основі. Органи регулювання банківської діяльності та ринку цінних паперів усвідомлювали ризики як для інвесторів, так і для позичальників, пов'язані з упаковкою іпотечних кредитів та їх перепродажем як боргових інструментів у процесі сек'юритизації. Однак вони нічого не робили, щоб зупинити цей процес, а лише збоку спостерігали за його активізацією, яка з часом змінила форму іпотечного ринку.

Отже, кредитні ринки не можуть функціонувати належним чином, якщо активу, який потенційний позичальник хоче придбати, не може бути призначена відповідна ціна. Урок для інвесторів, які бажають інвестувати в інструменти, забезпечені іпотекою, та інші інноваційні винаходи, які, безсумнівно, приносять користь багатьом постачальникам послуг, які беруть участь у поширенні цих блискучих способів кредитування, полягає в тому, щоб з обережністю ставитись до інновацій, які не були добре протестовані.

Третім чинником, що сприяв кредитній кризі, був колапс ринку певних інвестиційних інструментів. Особливого значення у цьому контексті мали так звані інструменти ARS – це довгострокові боргові інструменти, процентна ставка за якими періодично визначається за допомогою торгів. Цей інструмент був введений в 1984 році як альтернатива для позичальників, які потребували довгострокового фінансування, але в даний час набуває форми короткострокового інструменту.

У 2007 році вартість незакритих інструментів цього типу становила 330 мільярдів доларів США. Як правило, аукціони дають ARS ліквідність,

аналогічну до короткострокових активів. Основними емітентами інструментів ARS були органи місцевого самоврядування, лікарні, музеї, агенції студентських кредитів та закриті інвестиційні фонди. У разі невдачі аукціону попит на облігації менший за їх пропозицію. У разі виникнення такої ситуації відсоткова ставка за облігаціями зазвичай досягає максимально допустимого рівня у цій країні. Це означає, що інвестор не може зберегти свої гроші, і емітент має сплачувати вищу відсоткову ставку для підтримки фінансування. До кредитної кризи невдалі заявки були рідкістю. Банк-учасник тендеру вклав свій власний капітал, щоб запобігти зриву тендеру. З осені 2007 року ці банки зазнали значних збитків у своїй кредитній діяльності та були змушені здійснювати значне списання вартості іпотечних кредитів через крах субстандартного ринку, і тому не бажали жертвувати власними грошима заради збереження тендерів.

До лютого 2008 року страх провалу тендеру змушував інвесторів виводити кошти з ринку інструментів ARS. Після невдалих тендерів відсоткова ставка за кредитами різко зросла. Ринок став хаотичним з різними сплавами для практично однакових інструментів. Як наслідок, багато галузей економіки стали жертвами обвалу на ринку інструментів ARS.

Недоліки в конструкції цих інструментів були виявлені крахом їх ринку. Ілюзія – це інструмент, який здається позичальнику довгостроковим, але насправді є короткостроковим для кредитора. Механізм фінансування, який є довгостроковим для однієї сторони, також має бути довгостроковим для іншої сторони. Ринок ARS є ще одним прикладом винахідливості, подібного до мозкового штурму, який породив сек'юритизацію. Обидві ці ідеї здавалися геніальними інноваціями. Сек'юритизація створювала продукти, які було важко оцінити. Обидва виявилися катастрофічними для операцій кредитного ринку.

Збитки, які зазнали інвестори в результаті, призупинили операції на цих ринках доти, доки на кредитний ринок не повернеться спокій і не будуть усунені недоліки.

Серед негативних наслідків світової фінансової кризи для економіки України можна виділити наступні (рис.2.3).

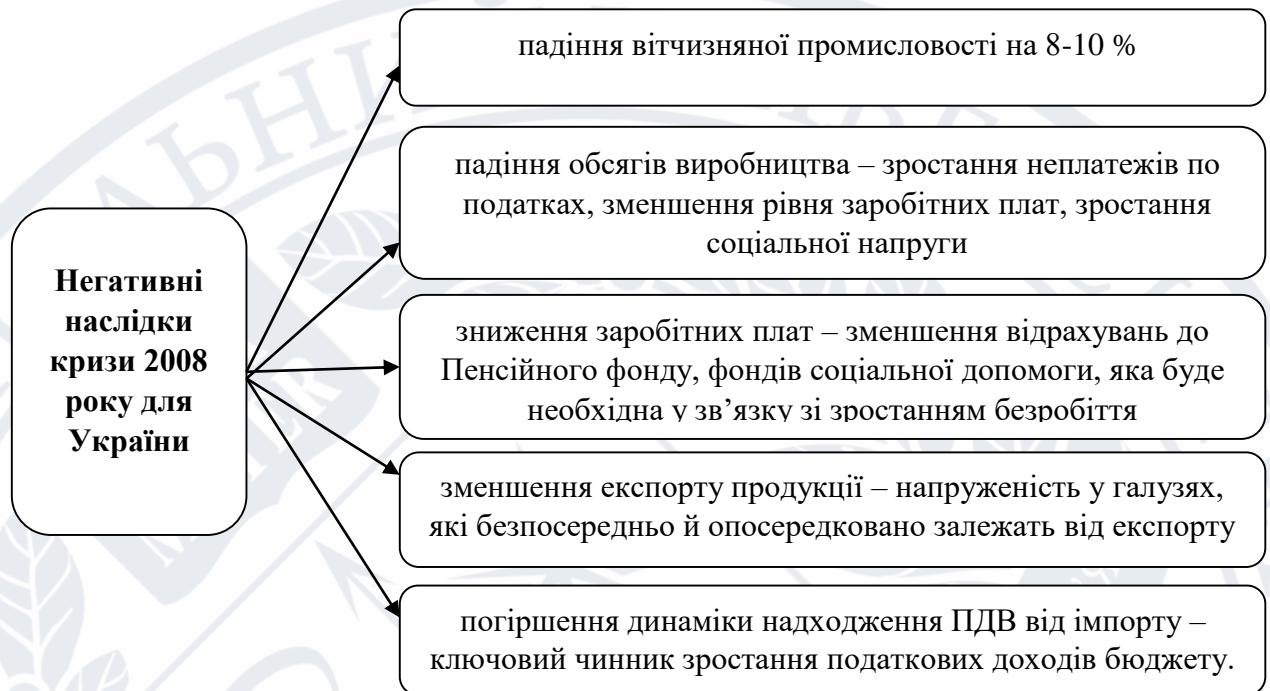

Рисунок 2.3 – Негативні наслідки фінансової кризи 2008 р. для України [31]

У відповідь на кризу багато урядів і центральних банків почали заходи, щоб запобігти її подальшому поширенню та повернутися на шлях економічного розвитку.

Природною реакцією на припинення кредитування банками було зниження процентних ставок. Ставки було знижено в рамках скоординованих дій світових центральних банків у четвертому кварталі 2008 року, досягнувши 0 % у грудні [39, с. 17].

У цьому випадку ФРС припинила виплати за депозитами, щоб перенаправити гроші банків на кредитування населення та підприємств. Ще одним заходом ФРС було надання позик під низькі відсотки комерційним банкам, які також мали використовуватися для кредитування економіки.

В справу втрутилася і державна влада. У лютому 2008 року президент

Дж. Буш підписав закон, який запровадив програму розсилки чеків для платників податків.

На це з бюджету США було виділено 168 мільярдів доларів. Ці кошти мали бути спрямовані на збільшення споживання, але їх виплата збіглася із згаданим підвищенням цін на пальне та продукти харчування, тому вони були спрямовані переважно на покриття цих подорожчань.

Найбільш медійною спробою боротьби з кризою став так званий план Паулсена, яким восени 2008 року захопилися ЗМІ. Він був підготовлений тодішнім міністром фінансів в адміністрації президента Буша Генрі Полсоном, і передбачав виплату семисот мільярдів доларів фінансовим установам, які зазнали збитків у зв'язку з облігаціями MBS. Цей проект викликав значні суперечки. Його прихильники стверджували, що це єдиний спосіб врятувати американські банки, крах яких спричинив би довгострокову рецесію. З іншого боку, опоненти вказували на негативний вплив на дефіцит і, в довгостроковій перспективі, на державний борг США, а також на несправедливість, пов'язану з тим, що мільйони американських платників податків розплачуються за помилки жменьки фінансистів. Після того як план був схвалений Сенатом, він був відхилений Палатою представників, що призвело до падіння фондових індексів у Сполучених Штатах на 7-9% за один день. Після невеликих коригувань план остаточно затвердили 3 жовтня [39, с.17].

Політики в Сполучених Штатах і на міжнародному форумі також поставили собі за мету змінити правові норми, щоб подібна криза не повторилася. Серед іншого, на форумі G20, присвяченому цій темі у квітні 2009 року, були запропоновані такі рішення:

- посилення контролю над фінансовими ринками, зокрема хедж-фондами, які часто створюють і використовують складні деривативи,
- відокремлення інвестиційної банківської діяльності від кредитної та депозитної банківської діяльності, вимагаючи від банків на власний внесок при отриманні іпотечного кредиту,

– нагляд за квазібанківськими установами [39, с.18].

Багато вчених вважає, що насправді, основною причиною кризи стало надмірне втручання уряду, наприклад, вищезгаданий тиск на кредитування людей з низькими доходами та м'яка монетарна політика ФРС.

Згідно з думкою ООН, відмінною особливістю світової кризи 2008 р. є те, що в силу високого ступеня глобалізації та інтеграції національних економік, криза торкнулася рівною мірою, як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Однак найуразливішими в умовах економічного спаду виявилися найбільш бідні країни, економіка яких залежить від зовнішнього фінансування та міжнародної торгівлі.

Таким чином, криза 2008 р., що спалахнула в США, у зв'язку з крахом банківської системи, відлунням відгукнулася в усьому світі, призвела до різкого падіння світового рівня ВВП, збільшення безробіття, скорочення прямих іноземних інвестицій, падіння світових валютних та фондових ринків та наростання соціально-економічної напруги у світі. Ця криза показала вразливість національних економік та їхню залежність від світової кон'юнктури в умовах інтеграції та глобалізації.

2.3 Ризик та небезпека світової рецесії 2023 – 2025 рр.

МВФ, і Світовий банк (СБ) відкритим текстом кажуть, що економічний спад у 2023 році є неминучим.

Світовий банк побоюється, що подальші негативні потрясіння можуть підштовхнути світову економіку до рецесії у 2023 р. Малі країни будуть особливо вразливими. Голова СБ Д. Мелапс зауважив, що світове економічне зростання сповільниться у 2023 році, що відобразить одночасне посилення політики стримування дуже високої інфляції, погіршення фінансових умов і триваючі збої на ринку, спричинені вторгненням Росії в Україну [40].

Притримується подібної думки і директор-розпорядник МВФ К. Георгієва, яка заявила, що у період 2023–2025 років уповільнення світової

економіки призведе до втрати глобального ВВП на суму близько 4 трлн. дол. США, що можна порівняти з ВВП Німеччини. Директорка заявила, що одна третина світової економіки перебуватиме в рецесії, оскільки США, Китай та ЄС одночасно сповільняться [40].

Глава Європейського центробанку К. Лагард назвала перспективи 2023 року «похмурими», особливо для Євросоюзу. Голова Федеральної резервної системи США Д. Пауелл заявив, що відновлювати американську економіку буде непросто і не виключив її сповзання в рецесію.

Матеріалізація всіх вищезазначених прогнозів може мати наступний вплив:

1. Зростуть ціни на продовольство, енергоносії та інші товари, а також послуги. Одне слово, інфляція вдарить по всіх і кожному. За оцінками МВФ, зростання споживачів у ЄС у 2023 році становитиме майже 11%. У вересні інфляція в єврозоні рік до року досягла 10%. Інфляція в США, як очікує МВФ, у 2023 році досягне 3,8%. У вересні річна інфляція у Штатах становила 8,2%.

2. Збереження проблем із постачанням газу. Насамперед мова про Європу, яка залежить від блакитного палива з РФ і поки що не може знайти йому альтернативу. Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) вважає, що ринок природного газу залишиться у 2023 році напруженим. Крім цього, МЕА зауважує, що у 2023 році очікується часткове, хоча й не повне відновлення споживання на 0,34%. Європа ж має вирішити, звідки черпати газ. Адже він потрібний не лише для опалення, а й для роботи промисловості. Про закриття у зв'язку з високими цінами на газ та дефіцитом палива вже заявили деякі компанії Великобританії, Нідерландів, Німеччини, Словаччини, Румунії.

3. Ослаблення ключових світових валют, що може завдати чимало клопоту тим економікам, які від цих валют залежать. Найбільше занепокоєння викликає євро. Ще у вересні 2022 р. курс євро пішов нижче за один долар, а у травні 2023 р. суттєво вище за долар. На євро тиснуть газові

та інфляційні події в ЄС, а також запізнення монетарних кроків ЄЦБ.

Рисунок 2.4 – Зміна курсу євро до долара у 2022–2023 рр. [35]

Європейський центробанк ухвалив рішення про підвищення облікової ставки лише наприкінці липня, тоді як ФРС почала це робити ще на початку 2022 року. Серйозно ослаб і британський фунт-стерлінг, який зараз перебуває на мінімумі з 1984 року – близько 1,13 GBP/USD. Британська економіка не тільки не оговталася від наслідків Brexit та пандемії, а й намагається вистояти в умовах затяжної внутрішньополітичної кризи. У Британії за чотири роки змінилися три прем'єри, а за чотири місяці 2022 р. – чотири міністри фінансів.

4. Нагромадження суверенних боргів, що може призвести до дефолту в деяких країнах. Особливо цей ризик загрожує слабким державам та державам, що розвиваються. Але й у сильніших економіках боргова ситуація викликає занепокоєння. У жовтні держборг США вперше в історії перевищив 31 трлн. дол. США. Сукупний державний борг країн – членів ЄС сягнув 97% ВВП. А держборг Великобританії перевищує 90% і, буде на позначці 97% до 2025 року. При цьому методика Світового банку говорить про те, що держави, які мають рівень держборгу понад 77% ВВП, йдуть вірною дорогою до дефолту [35].

Економісти МВФ очікують, що світова економіка у 2023 році

сповільниться і зросте на 2,9%, після чого відновиться до 3,1% у 2024 році (рис. 2.5).

Latest World Economic Outlook Growth Projections

(real GDP, annual percent change)	ESTIMATE	PROJECTIONS	
	2022	2023	2024
World Output	3.4	2.9	3.1
Advanced Economies	2.7	1.2	1.4
United States	2.0	1.4	1.0
Euro Area	3.5	0.7	1.6
Germany	1.9	0.1	1.4
France	2.6	0.7	1.6
Italy	3.9	0.6	0.9
Spain	5.2	1.1	2.4
Japan	1.4	1.8	0.9
United Kingdom	4.1	-0.6	0.9
Canada	3.5	1.5	1.5
Other Advanced Economies	2.8	2.0	2.4
Emerging Market and Developing Economies	3.9	4.0	4.2
Emerging and Developing Asia	4.3	5.3	5.2
China	3.0	5.2	4.5
India	6.8	6.1	6.8
Emerging and Developing Europe	0.7	1.5	2.6
Russia	-2.2	0.3	2.1
Latin America and the Caribbean	3.9	1.8	2.1
Brazil	3.1	1.2	1.5
Mexico	3.1	1.7	1.6
Middle East and Central Asia	5.3	3.2	3.7
Saudi Arabia	8.7	2.6	3.4
Sub-Saharan Africa	3.8	3.8	4.1
Nigeria	3.0	3.2	2.9
South Africa	2.6	1.2	1.3
Memorandum			
Emerging Market and Middle-Income Economies	3.8	4.0	4.1
Low-Income Developing Countries	4.9	4.9	5.6

Source: IMF, World Economic Outlook Update, January 2023

Note: For India, data and forecasts are presented on a fiscal year basis, with FY 2022/23 (starting in April 2022) shown in the 2022 column. India's growth projections are 5.4 percent in 2023 and 6.8 percent in 2024 based on calendar year.

INTERNATIONAL MONETARY FUND IMF.org

Рисунок 2.5 – Прогнози МВФ для світової економіки на 2023-2024 рр.

[17]

Зростання залишатиметься слабким за історичними мірками, оскільки боротьба з інфляцією і війна Росії в Україні тиснуть на активність, зазначили представники МВФ і додали, що 2023 рік може стати переломним моментом, коли зростання досягне дна, а інфляція знизиться.

Поліпшення прогнозу у січні 2023 порівняно з жовтнем 2022 р. зумовлене стійкістю економік у третьому кварталі 2022 року завдяки сильним ринкам праці, стабільному споживанню домогосподарств та інвестиціям бізнесу, а також найкращій, ніж очікувалося, адаптації до енергетичної кризи в Європі.

Крім того, раптове відкриття економіки Китаю 2023 року прокладає

шлях до швидшого відновлення активності. Фінансові умови у світі покращилися, оскільки інфляційний тиск почав зменшуватися.

Для країн з розвинутою економікою уповільнення буде більш вираженим: з 2,7% 2022 року до 1,2% та 1,4% 2023 і 2024 рр. Дев'ять із 10 розвинених економік, ймовірно, сповільняться. Зокрема, у США очікується уповільнення 2023 року до 1,4%, а в євросоні – до 0,7%.

На всесвітньому економічному форумі в Давосі аналітики ВЕФ – у своїй доповіді зазначили, що у 2023 році разом зі старими ризиками для глобальної економіки, такими як інфляція, збільшення вартості життя, торгові війни, відтік капіталу з ринків, що розвиваються, а також формування ознак ядерної загрози, на глобальну економіку будуть впливати такі негативні фактори, як нестійкий рівень боргу, нова ера слабого зростання, низькі глобальні інвестиції та деглобалізація, занепад розвитку людського потенціалу після десятиліть прогресу.

Стосовно України МВФ має лише песимістичні прогнози. На 2023–2027 рр. прогнозувати рух ВВП України МВФ відмовляється через високу невизначеність ситуації. Водночас МВФ заявляє, що на 2022–2027 роки всі показники для України суттєво погіршені, однак фонд не уточнив конкретно які.

Більшість експертів, аналізуючи ситуацію у світі акцентують увагу на тому, що ключова причина поточної кризи – війна в Україні. Вторгнення РФ в Україну дестабілізує світову економіку. Крім ескалації, це вплинуло на енергетичну кризу в Європі, яка різко збільшила вартість життя та є перешкодою у економічній активності.

Однак повномасштабне вторгнення РФ лише оголило сукупність проблемних питань, які вже давно назрівали у світовій економіці.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в останньому звіті зазначила, що значне уповільнення глобального економічного зростання у 2023 році не обов'язково означає рецесію, якщо уряди застосують правильні заходи у сфері монетарної, фіскальної та

структурної політики.

22 листопада 2022 року опубліковано останній макроекономічний прогноз ОЕСР. Прогноз із підзаголовком «Протистояння кризі» містить оцінку світової економічної ситуації та детальний опис ситуації в країнах-членах ОЕСР.

У звіті зазначено, що Російська агресія проти України приносить багато невизначеності на світові ринки. Це ставить перед Європою виклики безпрецедентного масштабу, такі як енергетична криза та стійка інфляція. Враховуючи складне геополітичне середовище, стабільні основи економіки та добрий стан державних фінансів країн-сусідів слід цінувати ще більше. У цей період викликів для економіки важливо проводити відповідальну економічну політику, яка пом'якшує наслідки високої динаміки цін, особливо для найбідніших верств населення, враховуючи при цьому бюджетні обмеження [43].

ОЕСР прогнозує, що глобальне економічне зростання сповільниться до 2,2% у 2023 році та досягне 2,7% у 2024 році. Інфляція в багатьох місцях залишатиметься високою протягом тривалого часу, особливо в Європі через дефіцит енергії та війну. В економіках ОЕСР прогнозує зниження річної інфляції з 9,4% до 6,5% у 2023 році та до 5,1% у 2024 році [43].

В ОЕСР вважають, що в боротьбі зі зростанням цін важливо, щоб фіскальна політика, спрямована на тимчасове полегшення найбільш нужденних домогосподарств, працювала паралельно з монетарною політикою, але таким чином, щоб не посилювати інфляційний тиск і державний борг. Підвищення відсоткових ставок збільшує ризик дефолту для компаній, урядів і домашніх господарств. Подальші військові дії Росії в Україні сповільнять повернення світової економіки на шлях зростання. У деяких країнах видатки на оборону та впровадження плану ЄС наступного покоління можуть забезпечити значний фіскальний стимул [43].

За даними ОЕСР, 2023-2024 рр. будуть особливо складними для енергетичного ринку. Буде важко відновити запаси газу в Європі до

наступної зими, що, у свою чергу, може підвищити ціни на газ і, як наслідок, призвести до більш стійкого економічного спаду та вищої інфляції. За словами представників ОЕСР, зміцнення енергетичної безпеки має відбуватися паралельно з прискоренням «зеленої» трансформації. Інфляційний тиск також посилюється глобальною продовольчою безпекою. На думку ОЕСР, найбільш прийнятним заходом буде використання інструментів структурної політики, тобто диверсифікація джерел енергії та інвестиції в енергоефективність, відповідна політика зайнятості (включаючи зменшення різниці в рівнях зайнятості між жінками та чоловіками та розвиток навичок) та підтримка конкурентоспроможності.

Для країн Європи ОЕСР рекомендує подальше посилення монетарної політики, а у сфері фіскальної політики – більш адресну допомогу для найслабших домогосподарств і біженців, уникнення при цьому дій, які посилюють інфляційний тиск. Надмірно експансивна фіскальна політика може вимагати додаткового посилення монетарної політики та підвищення процентних ставок. У середньостроковій перспективі цифровізація, інклюзивна політика зайнятості та декарбонізація економіки, спрямована на подальшу диверсифікацію джерел енергії, можуть сприяти більш екологічному та потужному економічному зростанню в країнах [43].

Отже, ми підтримуємо точку зору представників ОЕСР стосовно того, що потрібно очікувати спад економіки, однак це не означає, що буде рецесія.

Таким чином, у другому розділі роботи розглянуто глобалізацію як найважливішу характеристику сучасної світової системи; виділено особливості глобальної економічної кризи 2008 р.; визначено ризик та небезпеку світової рецесії 2023 – 2025 рр..

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

3.1 Проблеми подолання світових економічних криз

Кризи швидко поширюються світом і показують, що світова економіка є взаємозалежною. Наслідки кризи різною мірою відчуються в більшості країн світу. Деякі країни, такі як Ісландія та Греція, опинилися на межі банкрутства внаслідок рецесії. Інші країни, такі як США, стикаються з серйозним бюджетним дефіцитом, негативним торговим балансом і безробіттям, що досягає 10%. Падіння курсу долара може призвести до того, що Сполучені Штати перестануть бути рушійною силою світової економіки, а Китай, наприклад, може стати світовою державою. Криза різко прискорила переміщення фінансових ринків та інноваційних центрів до Азії.

Існує також проблема ліквідності на міжнародних грошових ринках. Клієнти більше не довіряють банкам, а банки довіряють один одному. Банки, які досі розглядалися як інститути суспільної довіри, зрадили цю довіру, оскільки виявилось, що вони не можуть або не хочуть захищати інтереси своїх акціонерів. Крім того, криза актуалізувала проблему незнання банківським наглядом позичальників і партнерів банків. Як наслідок, бракує можливостей і готовності вживати відповідних заходів для запобігання порушенням. Криза також показала відсутність відповідної інституційної архітектури, яка могла б встановити граничні умови для функціонування фінансового ринку на глобальному рівні.

Існуючі кредитно-рейтингові агентства не виконують своїх функцій, оскільки вони часто пов'язані з різними компаніями, від яких вони можуть залежати.

Вплив фінансової сфери на реальну економіку проявився ще в одному явищі, так званому ефекті психологічного зубожіння, який за короткий час різко скоротив попит. Падіння цін на нерухомість і цінні папери викликало

відчуття зuboжіння у багатьох людей (цінні папери і нерухомість, які донедавна оцінювалися в значні суми, під час кризи втратили навіть кілька десятків відсотків). За оцінками, міжнародна торгівля скоротилася на 40% до червня 2009 року в результаті цього явища. Нинішня криза також показала, що економічний колапс може статися будь-коли без чітких попереджувальних ознак. Це пояснюється тим, що в результаті біржової маркетизації економіки та розвитку ринку цінних паперів утворюються та надуваються бульбашки. Розрив бульбашки на ринку нерухомості, валюти чи фондових ринків завжди дестабілізує економіку. Крім того, криза виявила зростання дисбалансу у світовій економіці протягом 20 років і відсутність конкретних дій щодо усунення цього дисбалансу. Спеціальні реакції урядів, тобто переважно плани стимулювання, тимчасово пом'якшують наслідки кризи, але коли ці плани закінчуються, проблеми економічного дисбалансу можуть повернутися дуже швидко.

Намагаючись подолати наслідки кризи, необхідно зосередитися не лише на симптомах (тобто на виправленні світових фінансів), а насамперед на пошуку глибших причин кризових явищ.

Майбутні зміни розвитку, безумовно, торкнуться багатьох сфер. Серед численних сфер, що потребують трансформації, буде обговорено кілька, важливість яких є важливою для майбутнього глобальної економіки. Найбільш нагальні зміни стосуються необхідності регулювання фінансової системи в глобальному масштабі, повернення до концепції державного інтервенціонізму, запобігання глобальним дисбалансам і надмірним розколам на світовому ринку.

Слід пам'ятати, що сучасні кризи все частіше набувають глобального масштабу, тому індивідуальні зусилля окремих країн і банків не вирішать проблему. Хаос, який панував на національному та міжнародному фінансових ринках, змусив усвідомити необхідність запровадження відповідального та компетентного банківського нагляду за фінансовими установами. З цієї причини 15 листопада 2008 р. у Вашингтоні лідери ОЕСР

розглянули можливість створення фундаменту для глобального центрального банку, який би виконував багато важливих функцій. Основна складність і слабкість створення наднаціональних інституцій, які могли б і хотіли б нав'язувати граничні умови на глобальному ринку, полягає в складності виконання запроваджених рішень. Тому держави повинні діяти колективно або, принаймні, всередині більшості держав, єдино.

Найактуальнішим питанням зараз є солідарність дій. Економічну кризу можна вирішити лише за наявності політичної волі країн і виходу за межі національного егоїзму.

Для того, щоб запобігти швидкому повторенню економічних криз, окремі країни повинні пом'якшити індивідуальні зусилля для досягнення певних інтересів. Якщо великі економічні держави не захочуть об'єднатися в послідовних зусиллях з усунення економічних дисбалансів, ринкам загрожує черговий, дуже серйозний колапс. Економічний дисбаланс у глобальному масштабі є дуже небезпечним явищем, оскільки в нинішньому столітті, окрім країн, що стрімко розвиваються (Мексика, Таїланд), найбільший вплив на економіку матимуть демографічно динамічні, але бідні країни Африки чи Південної Америки.

У довгостроковій перспективі економічне зростання не можна відокремити від рівня соціальної згуртованості. Завдання урядів – боротися з відчуженням, тому що ті, хто не бачать для себе шансу приєднатися до економіки та досягти хоча б середнього рівня життя, бачать злочинність як альтернативу. Поліпшення відносин між західними суспільствами та країнами Азії та Африки є необхідністю. Якщо високорозвинені країни не дотягнуться до них, світовий порядок незабаром може бути суттєво порушений.

Таким чином, економічні сили повинні виробити нову політику, засновану на щедрості до бідних країн і відсторонених людей. Якщо економічне ставлення не зміниться, якщо окремі країни не перейдуть від «економіки жадібності» до політики спільного використання, XXI століття

характеризуватиметься постійною політичною та економічною напругою.

Криза також дала зрозуміти, що немає сенсу тікати від Дж. М. Кейнса, який був прихильником сильної присутності держави в економіці. Неоліберальні концепції економіки зазнали краху, довівши, що невидима рука ринку не впоралася з глобальною кризою, а тому потрібне ручне управління з боку урядів держав.

Люди, які живуть у капіталістичному суспільстві, не усвідомлюють, скільки нормативів та інституцій необхідно для того, щоб капіталізм нормально функціонував. Тож настав час розбити міф про саморегульований ринок, інакше економіки спричинять все більш серйозні кризи. У сучасній глобальній економіці просте застосування кейнсіанства не спрацює. Сьогодні потрібно розробити нову модель, так звану модель участі. Нове суспільство потребує держави та ринку, але що працюють на принципах участі. В умовах політичної економії, сутністю якої є суспільні відносини та неринкове виробництво, соціальна мудрість, необхідна для вирішення дедалі складнішої реальності, розпорошена. Звідси випливає загальний висновок, що для підвищення координуючої та контролюючої ролі держави недостатньо лише змінити економічні доктрини, а необхідно відкоригувати механізми глобалізації, що може зробити не одна держава, а ціла спільнота держав.

Світові економічні кризи є складними і багатогранними проблемами, які вимагають системного підходу для їх подолання.

Світова економічна криза може бути важкою для подолання з кількох причин:

- системні проблеми – світова економіка є дуже складною системою, де кожен елемент взаємодіє з іншими елементами. Якщо один елемент починає зазнавати проблем, то це може поширюватися на всю систему і викликати економічну кризу;

- несприятливі зовнішні умови – економіка країн залежить від багатьох зовнішніх факторів, таких як ціни на нафту, геополітичні конфлікти,

негода та інші. Якщо ці фактори стаються негативними, то це може призвести до економічної кризи.

– недостатня координація – економіка країн взаємодіє між собою. Якщо країни не можуть спільно працювати для подолання економічної кризи, то це може призвести до того, що криза буде тривати довше і мати більші наслідки.

– надмірна заборгованість – заборгованість може стати серйозною проблемою в час економічної кризи. Якщо компанії, країни або інші суб'єкти не можуть повернути свої борги, то це може призвести до банкрутства та подальшої економічної нестабільності.

– недостатні ресурси – іноді економічні кризи можуть бути викликані нестачею ресурсів, таких як енергія, їжа або вода. Якщо наявні ресурси не вистачає, то це може призвести до зростання цін та інфляції, що додатково погіршує економічну ситуацію.

У подоланні економічної кризи дуже важливе управління економікою і прийняття правильних рішень.

3.2 Пріоритетні напрями реалізації антикризових стратегій розвинених країн в умовах глобалізації

Кожна країна світу за період існування обов'язково стикалася з кризовими явищами. Відповідно, напрацьовані різні індивідуальні підходи до їх подолання.

Взагалі, у сучасному світі існує безліч різних стратегій, які використовують розвинуті країни для подолання кризових ситуацій і забезпечення сталого розвитку своєї економіки.

Основні антикризові стратегії можна поділити на кілька категорій:

– фіскальна політика – стратегія передбачає використання державних інвестицій для стимулювання економічного зростання. Зазвичай це здійснюється через збільшення державних витрат на будівництво

інфраструктури, наукові дослідження, освіту та інші галузі, які можуть забезпечити зростання виробництва і зниження безробіття;

– монетарна політика – стратегія передбачає використання різних інструментів монетарної політики, таких як зниження процентних ставок та збільшення грошової маси, для стимулювання економічного зростання та зменшення витрат;

– реформи в галузі бізнесу – стратегія передбачає стимулювання бізнесу, зокрема шляхом сприяння розвитку малих і середніх підприємств та створення сприятливих умов для інновацій;

– регулювання ринку – стратегія передбачає використання різних інструментів регулювання ринку, таких як стимулювання експорту, зменшення виробничих витрат і підвищення конкурентоспроможності;

– стимулювання споживчого попиту – стратегія передбачає стимулювання споживчого попиту через зниження податків, підвищення рівня заробітної плати, розширення соціальних програм та інших заходів, які сприяють зростанню доходів населення і споживанню товарів і послуг;

– міжнародна співпраця – стратегія передбачає співпрацю між країнами з метою подолання кризових ситуацій та сприяння сталому розвитку світової економіки. Це може бути здійснене через спільні ініціативи, які спрямовані на зменшення торговельних бар'єрів, підвищення обміну технологіями та знаннями, а також збільшення інвестицій між країнами;

– створення резервних фондів – стратегія передбачає створення резервних фондів, які можуть бути використані в разі кризових ситуацій. Ці фонди можуть включати грошові кошти, золото, цінні папери та інші активи, які можуть бути швидко конвертовані в готівку;

– інновації та технологічний прогрес – розвинені країни можуть використовувати інновації та технологічний прогрес для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності економіки. Це може включати

інвестиції в дослідження та розвиток, створення нових технологій.

Ці стратегії можуть бути використані окремо або комбіновано, залежно від конкретної кризової ситуації та потреб розвинутої країни. Важливою частиною будь-якої антикризової стратегії є ретельне аналізування ситуації та прогнозування можливих наслідків заходів, що приймаються.

У випадку Європейського Союзу уряди країн зазвичай намагаються швидко реагувати й упроваджувати певні заходи, наприклад переглядається і вдосконалюється банківська система та податкове законодавство, скорочуються імпорт та соціальні виплати населенню, проводиться контроль над рівнем інфляції, формуються резервні фонди, приділяється значна увага сфері туризму та інноваційній сфері.

Також у країнах ЄС є дуже поширеною практика державних дотацій у найбільш пріоритетні галузі економіки.

Основні фіскальні заходи ЄС для подолання поточної кризи включають:

- створення в бюджеті ЄС інвестиційної ініціативи з питань реагування на пандемію для підтримки державних інвестицій для лікарень, малих і середніх підприємств, ринків праці та регіонів, що найбільше піддаються стресу;
- розширення сфери використання Фонду солідарності ЄС та спрямування 1 млрд євро з бюджету ЄС як гарантії Європейського інвестиційного фонду для стимулювання банків із метою забезпечення ліквідності;
- надання кредитних відпусток боржникам тощо. Оскільки антикризові аспекти державного управління економікою в різних країнах проявляються по-різному, у США це зазвичай виявляється у поліпшенні законодавства у сфері зайнятості, зміщується акцент на збільшення кількості робочих місць, особливо це стосується молоді, розроблення регіональних структурних програм та регулювання державою банківської сфери, зокрема проведення спліт-тестів та контроль над нормами обов'язкових резервів.

Для боротьби з кризою уряд США вкладав значні ресурси. Зокрема, надав 250 млрд. дол. для забезпечення одноразових податкових знижок фізичним особам, 250 млрд. дол. - на розширення допомоги по безробіттю, 24 млрд. дол. – на забезпечення продуктами харчування найбільш уразливих верств населення. У тому числі виділив 510 млрд. дол. для запобігання банкрутству компаній шляхом надання позик, гарантій та резервування програми Федеральної резервної системи, 359 млрд. дол. – на спрощені кредити для малого бізнесу та гарантії для надання допомоги малому бізнесу, який утримує працівників. Спрямовано понад 100 млрд. дол. для лікарень, 150 млрд. дол. – для трансфертів державним і місцевим органам влади та 50 млрд. дол. – для міжнародної допомоги. Федеральний банківський нагляд закликав депозитарні установи забезпечити кредитування та конструктивно співпрацювати з позичальниками, постраждалими від COVID-19.

У Канаді впродовж першого півріччя 2020 р. активно застосовувались монетарні та макрофінансові заходи:

- зниження ставки політики овернайт на 150 пунктів у березні 2020р.,
- розширення програми викупу облігацій на всі строки погашення,
- підтримка ринку іпотечних облігацій шляхом купівлі їх на вторинному ринку;
- спільно із центральними банками Японії, Єврозони, США та Швейцарії оголошено про подальше поліпшення забезпечення ліквідності за допомогою існуючих домовленостей про обмін ліквідності в доларах США.

Понад 105 млрд дол. США (4,6% від ВВП) прямої допомоги було надано домогосподарствам і фірмам, включаючи субсидії на заробітну плату, виплати працівникам без лікарняних листів та доступ до страхування зайнятості, збільшення існуючих податкових кредитів і пільг по догляду за дитиною.

Уряд Японії визначив такі основні цілі й заходи антикризової політики:

- розроблення профілактичних заходів проти розповсюдження інфекції та посилення можливості лікування (витрати 0,5% від ВВП);

- захист сфери зайнятості та бізнесу (15,1% від ВВП);
- відновлення економічної активності (1,6% ВВП);
- відновлення стійкої економічної структури (3% ВВП) та підвищення готовності до майбутнього (0,3% ВВП).

Уряд розширив обсяг пільгових кредитних послуг (без відсотків і застави) насамперед для мікро-, малого та середнього бізнесу, постраждалих від COVID-19, через Японську фінансову корпорацію та інші установи.

Отже, необхідно брати приклад із використання стратегій розвинутими країнами.

Деякі з основних проблем, які потрібно вирішити для зменшення впливу економічної кризи, включають наступне:

- збільшення грошової бази – Центральні банки можуть збільшити грошову базу шляхом зниження процентної ставки та купівлі державних облігацій. Це допоможе збільшити ліквідність на ринку та знизити ставки на кредити;
- фіскальна політика – розвинені країни використовують фіскальну політику, щоб стимулювати економіку. Це може включати зниження податків, збільшення державних витрат та інвестицій в інфраструктуру. Уряд може збільшити витрати на інфраструктуру, освіту та інші соціальні програми. Це може збільшити зайнятість та збільшити попит на товари та послуги;
- реформи ринку – уряд може провести реформи на ринку, щоб збільшити конкуренцію та підтримати підприємства. Наприклад, уряд може знизити податки для підприємств або зробити більш легким процес реєстрації бізнесу;
- регулювання фінансового сектору – уряд може вжити заходів для зменшення ризику на ринку та підвищення стабільності фінансової системи. Наприклад, уряд може збільшити капіталізацію банків або змінити правила регулювання для зменшення ризику великих банкрутств;
- міжнародне співробітництво – економічні кризи можуть мати

глобальний вплив, тому важливо, щоб уряди співпрацювали між собою. Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд, можуть допомогти урядам у виході з кризи, надаючи фінансову та економічну підтримку;

- розвиток нових галузей – уряд може сприяти розвитку нових галузей, які можуть стати джерелом нових робочих місць та зростання економіки в цілому. Наприклад, уряд може збільшити фінансування досліджень та розробок нових технологій, що допоможе створити нові ринки та збільшити інноваційність економіки;

- стимулювання підприємництва – уряд може стимулювати підприємство, зменшуючи адміністративні перешкоди та забезпечуючи більш сприятливі умови для бізнесу. Наприклад, уряд може зменшити бюрократичний вплив, знизити податки для малих та середніх підприємств, та сприяти доступності кредитів;

- зменшення боргового навантаження – уряд може домовлятися з кредиторами про репрофілювання боргів або зменшення процентних ставок. Це може допомогти зменшити боргове навантаження та знизити витрати на погашення боргів;

- стабільність політичного середовища – нестабільність політичного середовища може стати причиною економічної кризи. Тому важливо, щоб уряд забезпечував стабільність та прозорість в управлінні країною, що допоможе підтримати довіру в інвесторів та бізнесу;

- підвищення кваліфікації працівників – уряд може підтримувати навчання та перекваліфікацію працівників, що допоможе зменшити безробіття та збільшити кількість кваліфікованих робочих місць. Також, підвищення кваліфікації працівників може збільшити продуктивність праці та конкурентоспроможність економіки в цілому;

- зменшення залежності від зовнішніх ринків – уряд може допомогти зменшити залежність економіки від зовнішніх ринків шляхом стимулювання розвитку внутрішнього ринку та збільшення обсягів виробництва на місці.

Наприклад, уряд може сприяти розвитку місцевого виробництва продуктів харчування та інших товарів, що зменшить залежність від імпорту;

– забезпечення соціальної стабільності – економічні кризи можуть мати негативний вплив на соціальну стабільність та погіршити якість життя громадян. Уряд може забезпечити соціальну стабільність шляхом підтримки соціальних програм та забезпечення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта.

Антикризові стратегії розвинутих країн світу можуть включати комбінацію монетарної політики, фіскальної політики, соціальної підтримки та інвестування у розвиток технологій та інфраструктури. Ключовим елементом є координація та співпраця між країнами для забезпечення світової стабільності та економічного зростання.

Загалом, подолання світових економічних криз потребує комплексної стратегії, яка включає в себе широкий спектр заходів з підтримки економіки та створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та інвестицій.

3.3 Імплементация світового досвіду впровадження антикризових заходів в Україні

Імплементация світового досвіду впровадження антикризових заходів може бути корисною для України, оскільки деякі стратегії, які були успішними в інших країнах, можуть бути застосовані й тут. Однак, слід зазначити, що кожна країна має свої власні особливості та проблеми, тому пряма копія досвіду іншої країни не завжди є ефективною.

Зокрема, можна розглянути такі антикризові заходи:

– фінансова допомога від міжнародних організацій та інших країн. Україна може отримати фінансову допомогу від Міжнародного валютного фонду, Європейського союзу та інших міжнародних організацій. Це допоможе покрити бюджетний дефіцит, зменшити заборгованість та відновити довіру інвесторів.

– реформи в економіці. Україна може провести реформи, які

сприятимуть створенню сприятливого бізнес-клімату та залученню інвестицій. Наприклад, реформа податкової системи, спрощення бюрократії та покращення умов для підприємництва.

– стимулювання внутрішнього попиту. Україна може здійснювати програми державної підтримки підприємств, які забезпечують роботу для місцевих жителів, а також відновити інвестиції в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру. Це може стимулювати внутрішній попит та зменшити залежність від експорту;

– прийняття ефективних антикризових заходів на державному рівні, заснованих на світовому досвіді. Наприклад, в Україні можна було б запровадити ефективні механізми регулювання банківської системи та фінансового сектору взагалі, які були успішно використані в інших країнах під час кризових ситуацій. Також можна використовувати світовий досвід у сфері соціальної підтримки та зменшення соціальної напруги під час економічної кризи.

– використання міжнародного досвіду при розробці та впровадженні антикризових програм на рівні місцевих органів влади. Наприклад, в Україні можна було б вивчити досвід країн Європейського Союзу та США у сфері розвитку малого та середнього бізнесу, адже підтримка цього сектору може стати важливим чинником під час економічної кризи;

– залучення експертів з-за кордону. Україна може запрошувати експертів з-за кордону, які мають досвід у впровадженні антикризових заходів в інших країнах. Це можуть бути як представники міжнародних організацій, так і консультанти з приватного сектору. Вони можуть допомогти українському уряду у розробці та впровадженні ефективних заходів для боротьби з економічною кризою.

Щодо стимулювання економіки, можна взяти до уваги досвід США після кризи 2008 року. Уряд США витратив понад \$800 млрд на програму стимулювання економіки, яка включала фінансування інфраструктурних проєктів, підтримку малих бізнесів та розширення соціальних програм. Такі

заходи допомогли зберегти мільйони робочих місць та зменшити вплив кризи на населення.

Для підвищення довіри до фінансової системи, Україна може навчитися у Швеції, яка успішно пережила фінансову кризу 1990-х років. Після кризи, Швеція запровадила регулюючі механізми, які забезпечують стабільність фінансової системи та довіру вкладників до банків. Україна може взяти до уваги такі заходи, як встановлення високих стандартів капіталізації банків, забезпечення ефективного регулювання та нагляду за фінансовою системою та розробка механізмів реагування на фінансові кризи.

У сфері підтримки бізнесу, Україна може взяти до уваги досвід Японії, яка після кризи 1990-х років запровадила програму підтримки малого та середнього бізнесу. Ця програма включала пільгові кредити, субсидії та навчання для малих підприємств, що допомогло збільшити їхню конкурентоспроможність та зростання. Україна може взяти на увагу такі заходи, як забезпечення доступу до кредитів для малих та середніх підприємств, підтримка інноваційних стартапів.

Наприклад, корейський досвід показує, що успішними антикризовими заходами можуть бути такі заходи, як залучення інвестицій у стратегічні сектори економіки, підтримка експорту, а також реформування бюджетної системи. У свою чергу, польський досвід показує, що важливою складовою ефективної антикризової політики є встановлення ефективної системи нагляду за банками та регулювання фінансового сектору.

Україна може також спрямувати зусилля на створення конкурентоспроможного експортного сектору, зокрема за допомогою підтримки малих та середніх підприємств, розвитку інфраструктури та впровадження інноваційних технологій. Крім того, важливим кроком може бути підтримка підприємств, які створюють нові робочі місця та збільшують обсяги виробництва, що допоможе знизити рівень безробіття та підвищити рівень життя населення.

Нарешті, ефективна антикризова політика в Україні повинна

базуватися на прозорому та ефективному управлінні, боротьбі з корупцією та забезпеченні правової державності. Це допоможе створити сприятливе інвестиційне середовище та залучити іноземні інвестиції, які будуть сприяти подоланню економічної кризи та створенню стабільного економічного розвитку в майбутньому.

Таким чином, впровадження світового досвіду в антикризових заходах може бути дуже корисним для України. Проте, необхідно розуміти, що кожна країна має свої унікальні економічні, політичні та соціальні особливості, тому не всі заходи, що працюють у одній країні, будуть ефективними в іншій. Отже, необхідно адаптувати та налаштовувати заходи до конкретної ситуації в Україні, з урахуванням специфіки національної економіки та політики.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження по темі: «Трансформація сутності світових економічних криз в умовах глобалізації» можна зробити наступні висновки:

1. Розглянуто еволюцію світових криз: Перша міжнародна фінансова криза, 1820-1825 рр.; Перша світова економічна криза, 1857-1860 рр.; Міжнародна фінансова криза, 1914-1916 рр.; Світова економічна криза, 1920-1922 рр.; Велика депресія 1929–1933 рр.; Світова фінансово-економічна криза 2007-2009 рр. та Світова фінансова криза, 2020-2021 рр.

Проаналізовано історичні аспекти розвитку економічних криз. Виділено етапи прояву криз в економіці України: 1 етап – Революційні перетворення економічної системи (1991-1995 рр.); 2 етап – Реформування економічної системи (1996-2000 рр.); 3 етап – Гетерогенне зростання економіки (2001-2008 рр.); 4 етап – Економічний спад (2009 р.); 5 етап – Економічна криза (2013-2015 рр.); 6 етап – Світова фінансова криза (2020-2021 рр.).

2. Розглянуто точки зору вчених стосовно дефініції «економічна криза». Запропоновано власне визначення поняття «економічна криза». Так, економічною кризою є трансформація соціально-економічних систем за рахунок кількісних та якісних перетворень, що призводять до їх переходу у новий стан або припинення існування.

Розглянуто класифікацію економічних криз, співставлено класифікаційні ознаки із класифікацій різних вчених. Запропоновано власну класифікацію економічних криз.

3. Різноманітність і характер причин кризових явищ пов'язано з великою кількістю внутрішніх (ендогенних), так і зовнішніх (екзогенних) чинників.

До ендогенних чинників відносять: відтворювальні і структурні;

інституційні та організаційно-економічні; державно-економічні та кон'юнктурні; зовнішньо-економічні.

До екзогенних чинників відносять: технологічні; демографічні та природно-екологічні; соціокультурні та психологічні; державно-правові та військові.

4. Глобалізація стає природним процесом розвитку стабільних зв'язків між економіками окремих країн. Ось чому процеси глобалізації мають об'єктивну основу, у результаті вони стають органічною частиною світової економіки.

Визначено, що сучасна глобалізація світової економіки виражається в наступних процесах: поглибленні, перш за все, інтернаціоналізації виробництва, а не обміну, як це було у минулому; поглибленні інтернаціоналізації капіталу, що полягає у зростанні міжнародних рухів капіталу між країнами, насамперед у формі прямих інвестицій, а також інтернаціоналізації фондового ринку; глобалізації продуктивних сил; формуванні глобальної матеріальної, організаційно-економічної та інформаційної інфраструктури; посиленні інтернаціоналізації обміну; збільшенні масштабів міжнародної міграції робочої сили; інтернаціоналізації впливу виробництва та споживання на навколишнє середовище, що спричиняє зростання потреби у міжнародній співпраці, націленої на вирішення глобальних проблем сучасності.

5. Виділено основні три причини виникнення світової фінансової кризи 2008 р.: експансіоністська грошово-кредитна політика; недосконалі фінансові інновації та Спад торгівлі.

Розглянуті причини показують, що зростання цін на нерухомість можна було б уникнути; кредитні ринки не можуть функціонувати належним чином, якщо активу, який потенційний позичальник хоче придбати, не може бути призначена відповідна ціна, саме тому з обережністю необхідно ставитись до інновацій, які не були добре протестовані.

Виділено основні заходи задля подолання кризи: посилення контролю

над фінансовими ринками, відокремлення інвестиційної банківської діяльності від кредитної та депозитної банківської діяльності, нагляд за квазібанківськими установами.

Виділено негативні наслідки кризи для економіки України: падіння вітчизняної промисловості на 8-10 %; падіння обсягів виробництва – зростання неплатежів по податках, зменшення рівня заробітних плат, зростання соціальної напруги; зниження заробітних плат – зменшення відрахувань до Пенсійного фонду, фондів соціальної допомоги, яка буде необхідна у зв'язку зі зростанням безробіття; зменшення експорту продукції – напруженість у галузях, які безпосередньо й опосередковано залежать від експорту; погіршення динаміки надходження ПДВ від імпорту – ключовий чинник зростання податкових доходів бюджету.

6. Виділено дві точки зору світових організацій на питання прогнозів рецесії у 2023-2025 рр. Так, МВФ, і Світовий банк відкритим текстом кажуть, що економічний спад у 2023 році є неминучим. Директор-розпорядник МВФ К. Георгієва, заявила, що у період 2023–2025 років уповільнення світової економіки призведе до втрати глобального ВВП на суму близько 4 трлн. дол. США. Директорка заявила, що одна третина світової економіки перебуватиме в рецесії, оскільки США, Китай та ЄС одночасно сповільняться. ОЕСР в останньому звіті зазначила, що значне уповільнення глобального економічного зростання у 2023 році не обов'язково означає рецесію, якщо уряди застосують правильні заходи у сфері монетарної, фіскальної та структурної політики.

7. Намагаючись подолати наслідки кризи, необхідно зосередитися не лише на симптомах (тобто на виправленні світових фінансів), а насамперед на пошуку глибших причин кризових явищ.

Найбільш нагальні зміни стосуються необхідності регулювання фінансової системи в глобальному масштабі, повернення до концепції державного інтервенціонізму, запобігання глобальним дисбалансам і надмірним розколам на світовому ринку. Слід пам'ятати, що сучасні кризи

все частіше набувають глобального масштабу, тому індивідуальні зусилля окремих країн і банків не вирішать проблему.

Зазначено, що світову економічну кризу важко подолати з кількох причин: системні проблеми; несприятливі зовнішні умови; недостатня координація; надмірна заборгованість; недостатні ресурси.

8. Охарактеризовано основні антикризові стратегії: фіскальна політика; монетарна політика; реформи в галузі бізнесу; регулювання ринку; стимулювання споживчого попиту; міжнародна співпраця; створення резервних фондів; інновації та технологічний прогрес.

Виділено деякі проблеми, які потрібно вирішити для зменшення впливу економічної кризи: збільшення грошової бази; фіскальна політика; реформи ринку; регулювання фінансового сектору; міжнародне співробітництво; розвиток нових галузей; стимулювання підприємництва; зменшення боргового навантаження; стабільність політичного середовища; підвищення кваліфікації працівників; зменшення залежності від зовнішніх ринків; забезпечення соціальної стабільності.

Антикризові стратегії розвинутих країн світу можуть включати комбінацію монетарної політики, фіскальної політики, соціальної підтримки та інвестування у розвиток технологій та інфраструктури. Ключовим елементом є координація та співпраця між країнами для забезпечення світової стабільності та економічного зростання.

9. Запропоновано розглянути наступні антикризові заходи: фінансова допомога від міжнародних організацій та інших країн; реформи в економіці; стимулювання внутрішнього попиту; прийняття ефективних антикризових заходів на державному рівні, заснованих на світовому досвіді; використання міжнародного досвіду при розробці та впровадженні антикризових програм на рівні місцевих органів влади; залучення експертів з-за кордону.

Щодо стимулювання економіки, запропоновано розглянути досвід США після кризи 2008 року. Для підвищення довіри до фінансової системи, Україна може навчитися у Швеції, яка успішно пережила фінансову кризу

1990-х років. У сфері підтримки бізнесу, Україна може взяти до уваги досвід Японії, яка після кризи 1990-х років запровадила програму підтримки малого та середнього бізнесу. Корейський досвід показує, що успішними антикризовими заходами можуть бути такі заходи, як залучення інвестицій у стратегічні сектори економіки, підтримка експорту, а також реформування бюджетної системи. Польський досвід показує, що важливою складовою ефективною антикризовою політикою є встановлення ефективною системи нагляду за банками та регулювання фінансового сектору.

Для ефективного впровадження антикризових заходів в Україні можна використовувати наступні підходи:

- аналізувати досвід країн, які успішно подолали економічну кризу та впровадили ефективні антикризові заходи;
- створювати міжнародні партнерства та обмін досвідом з іншими країнами. Такі партнерства можуть допомогти Україні залучити інвестиції, отримати доступ до новітніх технологій та методів управління економікою;
- розробляти національну стратегію подолання економічної кризи, враховуючи специфіку української економіки. Така стратегія повинна передбачати впровадження комплексу антикризових заходів, які б відповідали наявним проблемам в економіці країни;
- забезпечувати підтримку малих та середніх підприємств, які є основою економіки України. Для цього можна впроваджувати спеціальні програми підтримки, які забезпечують доступ до фінансування та інших ресурсів;
- залучати експертів та консультантів з різних галузей економіки для підтримки впровадження антикризових заходів. Це може бути корисно при розробці стратегії, визначенні пріоритетних напрямків розвитку та впровадженні конкретних заходів;
- підвищення ефективності державного управління, яке здатне оперативно та компетентно реагувати на економічну ситуацію в країні;

– впровадження ефективної системи моніторингу та контролю. Необхідно мати чітку систему моніторингу та контролю за реалізацією антикризових заходів. Це допоможе уникнути зловживань та корупції, а також забезпечити ефективність реалізації заходів;

– залучення місцевих громад та бізнес-структур.

Отже, світові економічні кризи трансформуються в умовах глобалізації, і для ефективного управління ними необхідно брати до уваги глобальний контекст, в якому вони виникають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н.А. Зарубіжний досвід антикризового управління національною економікою для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 2. С. 5–22.
2. Баєва О.І., Васильченко О.О., Ісакова О.І. Світові економічні кризи причини та наслідки. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. С.1-6.
3. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2003. 504 с.
4. Ващенко А.В. Сучасні методи та інструменти стратегічного антикризового регулювання розвинених країн світу. Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 квітня 2020 р. Київ, 2020. С. 61–63.
5. Ващенко А.В., Сидоренко К.В. Сучасні антикризові стратегії розвинених країн світу. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 24–27
6. Владика Ю. П. Кризові стани в економіці: причини та наслідки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12(1). С. 60-63.
7. Глобальна економіка ХХІ ст.: людський вимір: Монографія / Д.Г. Лукьяненко, А.М. Поручник, А.М. Колот та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лукьяненка та А.М. Поручника. К.: КНЕУ, 2016. 420 с.
8. Грицюк Н.О., Сак Т.В. Вплив пандемії COVID-19 на світову економіку. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 33–38
9. Дорошенко І. В. Фактори та наслідки глобальних кризових явищ на фінансових ринках.
[URL:https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwinmYX62MP-AhWPqosKHVUIApsQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fjrn1.nau.edu.ua%2Findex.php%2FPPEI%2Farticle%2Fview%2F349%2F338&usg=AOvVaw1Au3n](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwinmYX62MP-AhWPqosKHVUIApsQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fjrn1.nau.edu.ua%2Findex.php%2FPPEI%2Farticle%2Fview%2F349%2F338&usg=AOvVaw1Au3n)

[b6r-a7wh7rvNVKBLq](#) (дата звернення: 15.04.2023).

10. Дугінець Г. В. Кризи в світовій економіці та банкрутство: паритет взаємозв'язку. *Економічний простір*. 2020. Вип.155. С. 10-14.

11. Задорожна Т. Глобалізація фінансових ринків: сутність та вплив на регулювання національних ринків цінних паперів. *Економічний аналіз*. 2020. №3. С. 81 – 89

12. Зозуля В. Вплив глобалізації на демократичне врядування: теоретико-методологічні підходи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 2. С. 14-18

13. Карвацка Н. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки, інструментарій розв'язку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 2. Т. 2. С. 52-61

14. Ковтун Т. Що вступ до ОЕСР дасть українському бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/26/695440/> (дата звернення: 15.04.2023).

15. Козюк В., Баранчук В. Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження. *Innovation and Sustainability*.2022. № 1. С. 44-52.

16. Корж М.В., Жуков С.А. Глобалізація та інтернаціоналізація як умови трансформації маркетингового управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №3(129). С. 64-71

17. Крюка С. МВФ уллучшил прогнозы для мировой экономики на 2023 год. URL: <https://delo.ua/ru/economy/mvf-ulucsil-prognozy-dlya-mirovoi-ekonomiki-na-2023-god-410352/> (дата звернення: 18.04.2023).

18. Кухта П. Кризи, їх причини та наслідки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1439> (дата звернення: 12.04.2023).

19. Ливдар М. Вплив фінансової глобалізації на світові фінансові кризи. *Наукові перспективи*. 2022. № 9(27). С.246-259

20. Лютий І.,Юрчук О. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки. *Вісник НБУ*. 2011. №1. С. 10-16
21. Мазурок П.П. Глобальна економіка : навч. посіб. Л. : Магнолія, 2015. С. 15–17.
22. Макаренко Є. Світова фінансова криза та її вплив на фінансово-кредитну сферу держави. URL: <http://securities.usmdi.org/?p=22&n=43&s=412> (дата звернення: 15.04.2023).
23. Мельник А.Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2014. Вип. 2. С. 108-113
24. Міністерство економіки України. Досвід країн світу щодо подолання світової фінансової кризи. URL: www.me.gov.ua/file/link/146035/file/krisis_p.doc (дата звернення: 15.04.2023).
25. Мірошніченко Б. Світ на порозі кризи. Чому всі говорять про рецесію та які є загрози для України. URL:<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/22/689486/> (дата звернення: 15.04.2023).
26. Олефір В. К. Економічні цикли і кризи: історія і сучасність. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 10. С. 23-35.
27. Орловська О.В. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки та шляхи подолання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.2. С.197-202
28. Ортіна Г. В. Причини виникнення і наслідки економічних криз в ринковій економіці як об'єкти державного впливу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1101> (дата звернення: 16.04.2023).
29. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник / за ред. Г.Н. Климка та В.П. Нестеренка. К. : Вид-во «Вища шк», 1997. 236 с.
30. Остапишин Т. П. Економічні кризи: сутність, періодичність

виникнення, тривалість і стадії їх перебігу. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 1 (21). С.113-120.

31. Пластун О.Л., Макаренко І.О. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2018. № 3 (5). С. 70-77

32. Подлесна В.Г. Циклічність у розгортанні та подоланні економічних криз. *Економіка України*. 2014. №9 (634). С.4-18

33. Ставська Ю. В. Вплив глобалізації світової економіки на розвиток фінансового ринку. *Modern Economics*. 2020. № 20. С. 261-266.

34. Тюріна Н., Карвацка Н., Назарчук Т. Кризи у розвитку соціально-економічних систем та причини їх виникнення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 1. С. 198-203.

35. Харламов П. Затишшя перед ідеальним штормом: що спричинило нову світову кризу. Як це бачать в МВФ. URL: <https://mind.ua/publications/20248597-zatishshya-pered-idealnim-shtormom-shcho-sprichinilo-novu-svitovu-krizu-yak-ce-bachat-v-mvf> (дата звернення: 16.04.2023).

36. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. Моделювання виникнення світових фінансових криз у системі забезпечення фінансової безпеки країн. *Бізнес Інформ*. 2020. №3. С. 75 – 82.

37. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. *Бізнес Інформ*. 2020. №10. С. 6–13.

38. Якубенко Ю. Сутність кризових явищ в Україні та напрями їх подолання. *Агросвіт*. 2021. № 24. С.39-45.

39. Adamowicz T. Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego lat 2007-2009 w wybranych krajach na świecie. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*. 2013. Nr 9. s. 9-21

40. Forsal. Globalna gospodarka w 2023 roku. Bank Światowy ostrzega

przed ryzykiem recesji. <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8630418,prognozy-pkb-recesja-raport-banku-swiatowego.html>

41. Minsky H. P. Financial stability revisited: the economics of disaster. In board of governors of the Federal Reserve System, re appraisal of the Federal Reserve discount mechanism, 2012. Vol. 3. Washington D. C. Pp. 95-136

42. Morawski W. Kronika kryzysów gospodarczych. Wydawnictwo TRIO Warszawa. 2003 192 p.

43. OECD prognozuje znaczne spowolnienie światowej gospodarki, ale nie recesję. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/oecd-prognozuje-znaczne-spowolnienie-swiatowej-gospodarki-ale-nie-recesje> (дата звернення: 17.04.2023).

44. Schwartz A. Przyczyny kryzysu rynku finansowego w 2008 roku. URL: <https://liberte.pl/przyczyny-kryzysu-rynku-finansowego-w-2008-roku/> (дата звернення: 19.04.2023).